

Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi

Zeitschrift für Forschungen zur deutschen Sprache und Kultur
The Journal of German Language and Culture Research

Cilt 6 Sayı 1 Haziran 2024/ Volume 6 Issue 1 June 2024

Geliş Tarihi: 01.03.2024- Kabul Tarihi: 24.06.2024 /Submitted: 01.03.2024- Accepted: 24.06.2024

Doi: 10.55143/alkad.1445881

Batman İli Efsaneleri

Legends of Batman Province

İpek BOZLAR BALCI*

Öz

Kültür, halk bilim alanına giren ve son zamanlarda oldukça önemsenen araştırma alanlarından bir tanesidir. Toplumların sözlü geleneğinden ortaya çıkan ve sonradan yazıya aktarılan efsaneler de somut olmayan kültürel miras çatısı altında değerlendirilen konulardandır. Batman ili efsaneleri üzerine odaklanan bu çalışmanın temel amacı Batman iline ait efsanelerin toplanıp listelenmesi, tam metin olarak kayıt altına alınması, böylelikle korunup gelecek nesillere aktarılabilmesinin sağlanmasıdır. Çünkü yapılan kapsamlı alanyazın analizi sonucunda, Batman efsanelerinin tümünü tam metin olarak kaydedip korunmasını sağlayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın bir diğer amacı ise, tam metin olarak elde edilen tüm efsaneleri içerik analizine tabi tutmak, böylece içeriklerin Batman kültürüyle olan bağlantısını ortaya koymaktır. Tarama yöntemiyle WEB ortamı ve yazılı kaynaklardan elde edilen Batman iline özgü 10 adet efsane listelenmiş, bu dokümanlar içerik analizine tabi tutulmuş, elde edilen veriler yorumlanarak çalışmaya aktarılmıştır. Çalışmanın sonucunda 10 adet efsane tam metinleriyle birlikte kayıt altına alınmış ve korunması sağlanarak gelecek nesillere aktarımı sağlanmıştır. Coğrafyası ve geçmişten gelen çok kültürlü yapısı sayesinde en fazla efsanenin Sason ilçesinden ortaya çıktığı tespit edilmiştir. En çok *dağ* motifinin işlendiği efsanelerde *yasak aşk* ve *savaş* konuları ele alınmıştır. Efsanelerin ağırlıklı olarak *doğaüstü varlıklar* ve *güçler/mitik efsaneler* türünde oldukları, kader, ölüm, taş kesilme, su ve şifa, mekan alt türlerinde oldukları tespit edilmiştir. Tarihi etiyolojik efsanelere de (2 adet) rastlanmıştır. İncelenen efsanelerin dili kolay anlaşılır, olay örgüsü karmaşadan uzaktır.

Anahtar Sözcükler: Halkbilim, Somut Olmayan Kültürel Miras, Efsane, Batman

Abstract

Culture is one of the research areas that fall within the field of folklore and has recently been highly emphasised. Legends emerging from the oral tradition of societies and later transferred to writing are among the subjects evaluated under the roof of intangible cultural heritage. The main purpose of this study, which focuses on the legends of Batman province, is to collect and list the legends of Batman province, to record them in full text, so that they can be preserved and transferred to future generations. Because, as a result of the comprehensive literature analysis, no study was found to record and preserve all Batman legends in full text. Another aim of the study is to subject all the legends obtained in full text to content analysis, thus revealing the connection of the contents with Batman culture. With the scanning

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, e-posta: ipekbozlarbalci4@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4425-2870

method, 10 legends specific to Batman province obtained from WEB environment and written sources were listed, these documents were subjected to content analysis, and the data obtained were interpreted and transferred to the study. As a result of the study, 10 legends were recorded with their full texts and preserved and transferred to future generations. Thanks to its geography and multicultural structure from the past, it was determined that the most legends emerged from Sason district. Forbidden love and war issues were discussed in the legends in which the mountain motif was the most common motif. It has been determined that the legends are predominantly in the type of supernatural beings and powers / mythical legends, fate, death, stone cutting, water and healing, space sub-types. Historical etiological legends (2 pieces) were also found. The language of the analysed legends is easy to understand and the plot is far from confusion.

Keywords: Folklore, Intangible Cultural Heritage, Legend, Batman

Giriş

Birçok kaynakta belirtildiği gibi sözlü ve yazılı dilde karşılaşılan çok sayıda metin türü vardır. Metinlerin dili, içeriği ve üslubu bu türlere göre şekillenir (Bak. Aksöz 2012; Balcı 2013, 2021 ve 2023; Balcı ve Darancık 2017; Aksöz ve Balcı, 2023). İşte efsaneler de Almancada “Prosa” dediğimiz düzyazı metin türlerinden birisidir. Efsaneler halk bilimin sözlü kültürel unsurlarından biri olma özelliği taşıırken, turizmde somut olmayan kültürel miras unsuru, edebiyatta ise sözlü ortaya çıkan sonra da yazıya aktarılan edebi bir tür olarak ele alınmaktadır. Efsanelerin bu şekilde birçok bilim dalının çalışma alanına girmesi son dönemde artan disiplinler arası çalışmaların olumlu etkisinin yanı sıra, daha da önemlisi bu türün kültürün bir ürünü olması, dolayısıyla edebiyattan halkbilime, sosyolojiden tarihe, filolojiden coğrafyaya neredeyse her bilim dalının araştırma alanına girmesidir. Birçok disipline geniş bir araştırma alanı sunan efsanelerin araştırılması, kökenlerinin ortaya çıkarılıp yer aldıkları kültür dairesi bağlamında içerik analizlerinin yapılması son derece önemlidir. Bundan dolayı bu çalışma kapsamında öncelikli olarak efsane edebi türünün tanımına, özelliklerine ve gelişim sürecine değilmiş, daha sonra da Batman ili örneğinde efsanelerin listesi çıkarılmış ve derinlemesine bir içerik ve yapısal analizine tutulmuştur. Dolayısıyla Batman ilinin efsane bağlamındaki kültürel zenginliği ortaya konmuş ve bu zenginliğin benzer çalışmalara kaynak oluşturması sağlanmıştır.

Çalışmanın Önem, Amaç ve Yöntemi

Önem

Batman ili somut olmayan kültürel mirası açısından zengin bir yerdir. Edebi türlere dâhil olan masaldan, tekerlemelere, bilmecelelerden fıkralara pek çok açıdan zenginlik göstermektedir. Yaptığımız detaylı alanyazın analizi sonucunda Batman’ının somut olmayan kültürel mirasının bazı akademik çalışmalar bağlamında araştırıldığı gözlemlenmiştir (Bkz. Demir, Korkmaz ve Manap, 2022; Demir ve Korkmaz, 2023; Kozbe, 2017). Demir ve Duran Gültekin’in çalışmalarında ise (2022: 218) dört tane efsaneye yer verilmiştir, fakat bu analizine ve Batman kültürüyle olan bağlantısına değinmediği tespit edilmiştir. Akyel’in (2022) *Batman Yöresine Ait İki Etiyolojik Söylence ve Taşdıkları Folklorik Unsurlar* başlıklı özet bildiri olarak kalmış, Karakaş’ın (2012) *Garzan ve Raman Yöresi Efsane ve Halk İnanışlarında Dağ Kültü* başlıklı makalesi ise bir efsane üzerinden dağ kültürünü ele almıştır. Bu çalışmada ise Batman iline ait olan efsanelerin tümüne ulaşıp içerik analizleriyle birlikte kayıt altına alınması planlandığından ötürü diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Amaç

Çalışmanın amacı Batman iline ait efsaneleri tarayıp listesini çıkarmak ve tespit edilen efsanelerin içerik analizini yaparak hangi konuları işlediklerini, yapısal özelliklerini ve Batman’ın hangi kültürel özellikleriyle özdeşleştirilebileceklerini ortaya koymaktır. Böylelikle efsane motifleri ile Batman’ın kültürel kodlarının karşılaştırmalı analizi yapılmış olacaktır. Ayrıca yapılan derin inceleme sonucunda Batman iline

özgü efsanelerin çeşitli kaynaklarda ve web ortamında dağınık bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı çalışmanın ikincil amacı Batman'ın efsanelerini bir araya getirerek tek bir yerde toplamak ve korunmasını sağlayarak ileri kuşaklara aktarımının kolaylaştırılmasıdır.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, alanyazında çoğunlukla diğer araştırma yöntemlerinin tamamlayıcısı olarak hizmet ederken, tek başına bir yöntem olarak da kullanılmaktadır. Dokümanlardan, detaylıca incelenerek araştırılan olgu hakkında birçok detaylı bilgi elde edilebilmektedir. Doküman analizi yazı, resim, ses kayıtları, raporlar, arşiv belgeleri gibi eski kayıtların veya araştırma sürecinde ortaya çıkan belgelerin işlenmesinde de kullanılmaktadır. Söz konusu belgeler, araştırma konusuyla ilgili olmak koşulu ile her türlü kitap, makale, istatistik, gazete yazısı, yasal belge, tutanak, biyografi, kişisel anı, vasiyet, finansal kayıtlar ve mektuplar da olabilmektedir (Bkz. Travers, 2001; Patton, 2002; Glesne, 2011; Seyidoğlu, 2016; Gürbüz & Şahin, 2017, Sak, vd. 2021).

Bu çalışmanın dokümanlarını farklı kanallar aracılığıyla toplanan ve Batman iline özgü olan efsaneler oluşturmaktadır. Bu dokümanlar detaylı bir içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, araştırmacıların belirli bir amaç doğrultusunda bilgi toplamak, eğilimleri belirlemek, içeriği kategorize etmek veya veriler hakkında çıkarımlar yapmak için kullandıkları bir yöntemdir. Bu yaklaşımda veriler toplanır, bir sisteme konular, temalar, kategoriler veya örüntüler belirlenir ve son olarak yorumlanarak anlamlı çıkarımlar elde edilir (Bkz. Ültay, Akyurt, Ültay, 2021; Koçak ve Arun, 2013; Çalık ve Sözbilir, 2014).

Çalışmada veri toplamada tarama yöntemi kullanılmıştır. Web ortamında ulaşılabilen her türlü kaynak taranmış, Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün çevrimiçi ve basılı arşivleri araştırılmış, böylelikle ulaşılabilen efsaneler listelenmiş ve analizleri yapılmıştır.

Edebi Bir Tür Olarak Efsane

Köken ve Tanımlamalar

Efsane sözcüğü Farsça *fesane* sözcüğünden türetilip Türkçeye aktarılmıştır (Sakaoğlu,1980:4). Türkçe adlandırma bu şekildeyken diğer dillerde o dillerin yapılarına ve kültürlerine göre farklı adlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır: Fransızca *mythe*, Yunanca *mythos*, İngilizce *myth*, İspanyolca *mito*, Rusça *муф (mif)* gibi adlandırmalar dil akrabalıklarından dolayı çok benzer bir morfolojik yapıya sahiptirler. Almandada ise bu tür *Sage* olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın devamında da görüleceği üzere, efsane türünün benzer türlerle sıklıkla karıştırılmasının temel sebebi türü tanımlarken yanlış sözcük kullanılmasıdır. Örneğin: Şemseddin Sami'nin (1978:136) *Masal, asılsız hikâye, hurafat, Şöhret bulup dillere düşen vak'a ve hal, destan* şeklindeki tanımında *masal, hikâye, destan* olmak üzere üç farklı edebi türün kullandığı görülmektedir. Bunların her biri ayrıca bir edebi tür olup efsaneden çok farklıdır. Devellioğlu'nun (2010: 234) *Asılsız hikâye, masal, boş söz, saçma sapan lakırdı, Dillere düşmüş, meşhur olmuş hadise* şeklindeki tanımında da *hikâye, masal* kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Erdoğan'ın çalışmasında (2014: 99) ise efsane kelimesinin folklorun bir bilim olarak ortaya çıkmasından evvel dilimizde halkbilimsel olarak kazandığı terim anlamının dışında "inanılması mümkün olmayan tuhaflıklar, anlatılar, yalan, boş söz" anlamlarında kullanıldığı ifade edilmektedir.

Latineden Batı dillerine geçen *legenda* sözcüğü de çoğunlukla efsaneyi karşılamak için kullanılmaktadır (Sakaoğlu,1980:4). Fakat burada da ciddi bir yanlış kullanım söz konusu olup *legenda* (Alm: Legende) sadece dini boyutu olan efsaneler için (Menkıbeler) kullanılan bir sözcüktür (bkz. Öztürk 2007: 427-435). Yani aslında *efsane* ile *menkıbe* ayrı türlerdir ve birbirleriyle karıştırılmaması gerekmektedir. Balcı (2017: 187) yaptığı tabloda *masal, efsane* ve *menkıbenin* özellikleri bakımından karşılaştırmalı analizini

yapmış, efsane kişilerinin prototip kahraman iken menkıbe kişilerinin dini bağlantılı kişiler olduğunu ortaya koymuştur. Masalda ise zıt karakterli kişiler (iyi ve kötü) olduğunu belirtmiştir. Bu türler ayrıca zaman, mekân, olay örgüsü ve sonuç bağlamında da birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Kısacası bir edebi türü tanımlarken başka bir edebi tür kullanmak kavram karmaşasına neden olmaktadır. Durum böyleyken, efsane türünü tanımlayan birkaç örneğe yer vermekte fayda vardır:

Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi Türkçe Sözlüğünde efsane *Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence* olarak tanımlanmaktadır¹. Bu tanımda varlıkların (kişilerin) ve olayların gerçeküstü boyutuna özellikle vurgu yapılmış, dilden dile günümüze kadar gelen bir tür olduğunu vurgulamak için de söylenegelen kavramından üretilen *söylence* sözcüğü kullanılmıştır. Püsküllüoğlu (2015: 122) ise *evrenin, tanrıların, insanın ortaya çıkışından, bir tarih olayına, bir kişiye değin türlü olay ve gerçeklikleri konu alan, onlara gerçek üstü bir nitelik vererek anlatan, başlıca özeliği inanış konusu olan kısa öykü. Eş. Efsane, mit, mitos* şeklinde bir tanım ortaya koymuştur. Bu tanımda gerçekliğe gerçeküstü bir nitelik kazandırmak ifadesi efsane türüne okurda yanlış anlamalara sebep olacak uyarılama metinler veya anlatılar özeliği yüklemektedir. *Yine inanış konusu olan* ifadesi ise menkıbe türüne ait bir açıklamadır. Bu tanımda efsaneye yönelik detaylı bir tanımlama yapılmaya çalışılırken Kaya (2020: 353) *gerçek veya hayalî muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâye* şeklinde çok kısa bir tanımlama yoluna gitmiş, fakat efsanenin içerik özelliklerini anlatırken Farsçadaki *Fesane* sözcüğüne vurgu yaparak bu kavramın *aslı olmayan hikâye* anlamına geldiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla özellikle efsane türü bağlamında gerçeklik kavramını kullanırken yanlış anlaşılmalara neden olmamak adına çok dikkatli olunmalıdır. Çünkü efsanede anlatılan olay tamamen hayali olmakla birlikte, dinleyici olayları sanki gerçekmiş gibi algılayıp hayallere dalmaktadır. Alman Edebiyat Bilim Sözlüğü'nde (Petzoldt, 2006: 358) efsanenin tanımına Grimm Kardeşler'in *tarihsel gerçeklikten yoksun, geçmişe dayalı anlatılar* tanımı üzerinden yer verilmiştir. Best ise (1982: 445) Edebi Kavramlar Sözlüğünde bu türü *söylence, söz, anlatı* olarak ele almış ve efsaneyi *sözlü anlatıma dayalı ve masalsı özellikler taşıyan gerçeküstü bir anlatı* olarak değerlendirmiştir. Burada önemli olan nokta ise tanımın devamında Brest'in efsaneye dini boyut eklenmesi durumunda menkıbeye dönüşeceğini ifade etmesidir.

Gelişim Süreci

Sözlü anlatı geleneğinden gelip sonradan yazıya aktarılarak günümüze kadar gelen efsane türü çok eski bir anlatı yaklaşımıdır ve kökeni çok eskilere gitmektedir. Dolayısıyla efsanelerin oluşumunda Ergün'e göre (1997: 40vd.) mitolojik, tarihi, dini ve hayali öğelerin büyük bir etkisi vardır. Efsane türü böylesine eskilere dayanan sözlü bir gelenek olmasına rağmen, efsaneye yönelik yapılan bilimsel araştırmaların yakın bir geçmişi vardır. Örneğin efsaneyi edebi bir tür olarak bilimsel açıdan inceleyen, bu türü sınıflandıran ve Alman efsanelerini toparlayarak bir araya getiren ilk çalışma alman Grimm Kardeşler tarafından 1816'da yayınlanan, 585 tane efsane içeren *Deutsche Sagen* (Alman Efsaneleri) adlı iki ciltten oluşan kitap çalışmasıdır (Grimm, 1816). Teorik bilgilerin aktarıldığı ve günümüze kadar hala sıklıkla kullanılan efsane tanımının yapıldığı bu çalışmada Grimm Kardeşler, Almanya'nın çeşitli bölgelerinden gelen efsaneleri ve mitleri derlemişlerdir. Tarihsel olaylar, efsanevi kişiler, doğaüstü varlıklar, mitler ve diğer folklorik unsurlardan oluşan bu eser, Almanya'nın folklorik zenginliğini belgelemek ve korumak amacıyla derlenmiş ve o dönemdeki folklor araştırmaları için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Bu eser, masallarından farklı olarak daha çok tarihi ve efsanevi öğeler içerdiği için farklı bir bakış açısı sunmakta ve Alman kültürünün derinliklerine ışık tutmaktadır (bkz. Rölleke, 1985; Erfurth, 1993; Uther, 1995; Ehrhardt, 2022; Zengin, 2011; Zettl, 2009). Grimm Kardeşlerin bu çalışması efsanenin önünü açmış, sonraki yıllarda bu türe yönelik yapılan bilimsel araştırmaların sayısında Avrupa ve Türkiye'de ciddi artışlar olmuştur.

¹ Türk Dil Kurumu, Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 11.12.2023

Temel özellikler

Efsaneler, insanların yaşadıkları sosyal ve doğal olayları ele alan sözlü edebi ürünlerdir(Yıldırım, 2009, 107; Öztürk, 1996, 13). Bu ürünlerin konu, motif, işleniş odaklı temel özellikleri tüm toplumlarda büyük benzerlikler göstermektedir, çünkü bu türün yüzyıllar boyunca dilden dile aktarılması kültürlerarası etkileşime maruz kalmasını ve dolayısıyla aynı konunun birçok toplumun efsane envanterine dâhil olmasını sağlamıştır. Efsanelerin temel özelliklerine dair Satıcıoğlu (2022: 363vd.) şunları dile getirmektedir: *Efsaneler karmaşık ve bilinmeyen olayları açıklar ve onları bir nedene bağlar. Efsaneler genellikle olağanüstü olaylara dayanır. İnsan ve hayvanlar doğaüstü güçlere sahiptir.* Bu açıklamalarıyla Satıcıoğlu'nun efsanenin en temel özelliklerine vurgu yaptığı görülmektedir. Sakaoğlu ise (1980: 6) aşağıdaki gibi bir maddeleme yapmıştır:

- *Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.*
- *Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.*
- *Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.*
- *Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır*

Balcı (2017: 184) efsanelerin temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- *Efsaneler sözlü edebiyatın bir parçasıdır, çıkış noktası sözlü aktarımlardır. Daha sonra yazıya aktarılmışlardır.*
- *Söyleyeni belli olmadığı için anonimdir.*
- *Efsanelerde kişiler olağan üstü özelliklere sahip kişilerdir. Kişilerin insanüstü güçleri vardır.*
- *Efsanelerde olaylar genellikle inanılması güç, olağanüstü ve fantastik olaylardır.*
- *Efsanelerde üç ana türün özellikleri de görülebilir (Şiir, düzyazı ve diyalog).*
- *Efsanelerde mekân tasviri vardır, fakat mekân aynı efsanenin içinde değişebilir. Kişiler aynı anda farklı mekânlarda ortaya çıkabilir.*

Yukarıda da görüleceği gibi, Balcı'nın (age) efsanelerin özelliklerini detaylandığı fark edilmektedir. Anonim olma özellikleri, aynı anda farklı mekânlarda ortaya çıkma, şiir, düzyazı ve diyalog anlatım şeklinden faydalandığı efsanelerin pek değinilmeyen özelliklerindedir.

Türler ve işlevleri

Budapeşte'de 1963 yılında düzenlenen uluslararası efsane kongresinde, efsaneye dair önemli çalışmalar yapılmış ve efsanelerin sınıflandırılması konusunda şu karara varılmıştır:

1. Dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsaneler.
2. Tarihî efsaneler ve uygarlık tarihi ile ilgili efsaneler.
 - a. Uygarlıkla ilgili yer ve eşyanın kaynağı
 - b. Bazı yerlerle ilgili efsaneler
 - c. Dip tarihi (prehistorya)ve ilk zamanlarla ilgili efsaneler.
 - d. Savaş ve felaketler
 - e. Seçkin kişiler
 - f. Bir düzenin bozuluşu
3. Doğaüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler
 - a. Kader
 - b. Ölüm ve ölümler
 - c. Tekin olmayan yerler ve hayaletler
 - d. Hayaletlerin resmîgeçidi ve savaşları
 - e. Öbür dünyada yerleşim
 - f. Cinler, periler, ruhlar

- g. Uygarlıklarla ilgili yerlerdeki hayaletler
 - h. Değişmiş varlıklar
 - i. Şeytan
 - j. Hastalık yapan kötü ruhlar(cinler) ve hastalıkları
 - k. Efsanevi (mitik)hayvanlar ve bitkiler
 - l. Hazineleler
4. Dinsel efsaneler/Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler (bu ve benzer sınıflandırmalar için ayrıca Bkz: Seyidoğlu, 1978; Boratav, 1982; Türkteş, 2013; Kaya, 2020; Kunos ve Öztürk, 2021).

Yukarıdaki sınıflandırmada da görüleceği üzere, efsaneler insanla, sosyal hayatla ilgili olan her şeyi konulaştırabilmektedir. Farklı kültürlerde farklı efsaneler bulunmasına rağmen ortak konulu efsaneler de söz konusudur. Örneğin ölüm veya ölümsüzlük, ahlaki öğretiler, aşk, kahramanlık, mitoloji gibi konular neredeyse tüm kültürlerin efsane envanterinde işlenmektedir. Arada sadece bazen öz kültür odaklı küçük çaplı motif veya bakış açısı farklılıkları görülmektedir.

Efsanelerin çeşitli işlevleri vardır. Örneğin efsaneler (Bkz. Seyidoğlu, 1987; Bascom, 2014; İlhan, 2014; Küçük, 2018; Balıkcı, 2019, Öztürk, 2020; Yıldırım, 2012):

1. Okurun güzel zaman geçirmesini sağlamaktadır. Çünkü okur efsaneler aracılığıyla hem sorgulayıcı düşüncelere dalabiliyor hem de hayal ve fantezi dünyasını geliştirerek keyif alabilmektedir.
2. Toplumsal değerlerin gelişimini sağlamaktadır.
3. Kültürel varlıkların gelecek gelecek aktarımını, ayrıca kültürün korunmasını sağlamaktadır.
4. Kişilerin yaratıcılık özelliklerini pekiştirmektedir.
5. Eğitici boyutları vardır.
6. Dâhil oldukları kültürel katmana değer katarlar.

Batman İli Efsaneleri ve Analiz Bulguları

Yapılan detaylı alanyazın analizi sonucunda (web ortamında tarama, basılı kaynakların irdelenmesi ve Batmanlılarla yapılan görüşmeler) mekânsal olarak Batman ili sınırları içerisinde geçen ve Batman iline özgü olan 10 (on) adet efsane tespit edilmiş ve bu efsaneler tam metinleriyle birlikte² çalışmanın ek kısmında kayıt altına alınmıştır. Tespit edilen metinler aşağıdaki gibidir:

1. Ters Lale Efsanesi
2. Meva ve Şamiko Efsanesi
3. Hasankeyf İsminin Efsanesi
4. İki Yollu Minare Efsanesi
5. Sasonlu Tavit Efsanesi
6. Taşlaşmış Çoban ve Koyunları Efsanesi
 1. Versiyonu
 2. Versiyonu
7. Yılan Pınarı Efsanesi
8. Andok ve Maratug Efsanesi

² Bu efsanelerin kaynakları tam metinlerin sonunda verilmiştir.

9. Mereto Efsanesi

1. Versiyonu: Sasonlu Ermeniler Tarafından Anlatılan
2. Versiyonu: Sasonlu Müslümanlar Tarafından Anlatılan
3. Versiyonu: (Kaynak: Demir ve Duran Gültekin, 2022).

10. Şeyh Bazid Efsanesi

Ters Lale Efsanesi (Bkz. Ek 1)

Ters Lale Efsanesini bazı yerel halk ve kaynaklar *Helkıs Dağı Efsanesi* olarak da adlandırmaktadır. Farklı dinden iki gencin yasak aşkı üzerine kurulu olan bu efsanenin benzer varyasyonları (Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin) Anadolu coğrafyasında mevcut olup, ayrıca Kırgızistan Batken’de ters lale motifi üzerinden anlatılan ve Sason *Ters Lale Efsanesi*yle çok büyük benzerlikler gösteren *Ayşegül Çiçeği* Efsanesi anlatılmaktadır (Bkz. Satıcıoğlu, 2020). Bu durum ters Lalelerin yetiştiği coğrafyalarda onlara yönelik efsane ve diğer anlatı çeşitlerinin ortaya çıktığını göstermektedir.

Ters Lale Efsanesi’nin İçerik Analizi

Türü	Tarihi Efsane, bir yer veya nesnenin kaynağı. Bu efsane bir bitkinin ortaya çıkış olayını kötü sonla biten bir aşk hikâyesine bağlamaktadır.
Mekân	Sason’un 6 km güneybatısında yer alan Kelhasan köyü. Burası Müslümanların yaşadığı bir yerdir. Vartanuz ise Sason’un 28 km kuzeydoğusunda yer alan bir Ermeni köyüdür.
Zaman	Efsanede zaman olgusuna işaret eden herhangi bir söylem veya işaret bulunmamaktadır.
Konu	Farklı dine ve kültüre sahip iki gencin bu farklılıklar yüzünden birbirlerine kavuşamaması ve intihar etmeleri.
Olay Örgüsü	1. Olay: İbrahim ve Besna’nın karşılaşmaları ve birbirlerine âşık olmaları. 2. Olay: Besna’nın İbrahim’e lale soğanlarını verip kendi köyelerine ekmesini istemesi. 3. Olay: Besna’nın babasının bu ilişkiye karşı çıkması 4. Olay: İbrahim’in Besna’yı kaçırması 5. Olay: Besna’nın babasının İbrahim’in köyünü basıp peşlerine düşmesi 6. Olay: İbrahim ve Besna’nın intiharı 7. Olay: Lalenin şekil değiştirmesi.
Kişiler	Kahramanlar (Karakterler): İbrahim ve Besna Tipler: Adran Ağa: Besna’nın babası. Acımasız ve geleneklere bağlı Seta Hatun: Besna’nın annesi. Yufka yürekli ve aşka saygı duyan.
Motif	<i>Ters Lale</i> : Bu motif yasak aşkı, sevip de kavuşamamayı, ayrılık, hüznün ve gözyaşını temsil etmektedir. Bu anlam, İbrahim ve Besna’nın intiharından sonra İbrahim tarafından ekilen lalelerin ters dönerek şekil değiştirmesinden ortaya çıkmaktadır. <i>Dağ</i> : Sason yüksek dağların olduğu sarp bir bölge olduğundan dolayı dağ motifi Sason efsanelerinin tümünde ön plana çıkmaktadır. Sertlik, zorluğu ve gücü sembolize etmektedir. <i>Din</i> : Din ve ona bağlı olarak kültür farklılığı aşk olgusundan daha baskın gelmektedir.

Dil	Geniş zaman kipinde anlatılan efsanenin cümleleri kısa, dili oldukça basittir.
İşlev	Dinleyicide yoğun bir duygu seli uyandıran, düşündürücü ve eğitici işlevi vardır.
Mesaj	Din, ırk, gelenek ve görenekler geçmişte (belki de günümüzde de) insani duygu ve isteklerinin önüne geçmiş ve geçmektedir. Gerçek aşk sınır tanımaz.

Meva ve Şamiko Efsanesi (Bkz. Ek 2)

Gercüş ilçesi Çukuryurt köyünde yer alan iki dağ üzerinden anlatılan Meva ve Şamiko efsanesi farklı sosyal katmanlardan gelen iki gencin yasak aşklarını olağanüstü bir yaklaşımla ele almaktadır. Ters Lale Efsanesinde olduğu gibi,

Meva ve Şamiko Efsanesi'nin İçerik Analizi

Türü	Tarihi etiyolojik efsane, bir yer veya nesnenin kaynağı. İki dağ arasında yer alan uzun bir gölün Meva ve Şamiko'nun akan kanlarından oluştuğuna inanılmaktadır.
Mekan	Gercüş ilçesi Çukuryurt köyünde yer alan iki dağdır.
Zaman	Efsanede zaman olgusuna işaret eden herhangi bir söylem veya işaret bulunmamaktadır.
Konu	Aynı din ve kültüre sahip olup da farklı sosyal katmanlardan gelen iki gencin yasak aşkları ve öldürülmeleri.
Olay Örgüsü	1. Olay: Meva ve Şamiko'nun birbirlerine âşık olmaları 2. Olay: Ailelerin bu aşka karşı çıkması 3. Olay: Meva ve Şamiko'nun köyden kaçmaları 4. Olay: Meva ve Şamiko'nun öldürülmesi 5. Olay: Meva ve Şamiko'dan akan kanların iki dağ arasında göl oluşturması.
Kişiler	Kahramanlar (Karakterler): Meva ve Şamiko Tipler: Adları doğrudan anılmayan her iki tarafın ailesi
Motif	Bu efsanede iki adet coğrafi motif ön plana çıkmaktadır. Bunlar <i>dağ</i> ve <i>göldür</i> . Dağ: Meva, <i>yurt</i> , <i>mekân</i> , <i>sığınılacak yer</i> anlamına gelmektedir. Meva'nın öldürüldükten sonra dağa dönüşmesi ebediliği kendi adında bulmasına vesile olmuştur (Karakaş, 2012, 1135). Buradaki dağ motifi gücün yanı sıra mekân ve barınmayı da (yurt) karşılamaktadır. Göl: Su, sadeliğin, zarafetin, nezaketin sembolüdür. Buradaki göl motifi ise bundan hareketle Meva ve Şamiko'nun aşkına göndermede bulunup onların asalet ve zarafetlerini işlemektedir.
Dil	Geniş zaman kipinde anlatılan efsanenin cümleleri kısa, dili oldukça basittir. Anlatımda ayrıca simgesel dil kullanılmıştır. İki dağ iki âşığın, göl ise "sonsuz aşk"ın alegorik göstergeleridir. Âşıklar ölecek kavuşmayı, dolayısıyla tinsel varoluşu gerçekleştirmiş, böylece ebediliğe ulaşmışlardır (Bkz. Karakaş, 2012, 1136).
İşlev	Dinleyicide yoğun bir duygu seli uyandıran, düşündürücü ve eğitici işlevi vardır.

Mesaj	Sosyal katman, alt-üst, hiyerarşi insanoğlunun duygularını ve yaşam standartlarını her zaman etkilemiştir. Gerçek aşk sınır tanımaz.
-------	---

Hasankeyf İsminin Efsanesi (Bkz. Ek 3)

Efsaneye web ortamında ulaşılmıştır. Hasankeyf adının bu ilçeye nasıl verildiğini ele alan ve doğaüstü boyutları olan bir efsanedir. Efsanenin yazılı versiyonuna ulaşılamamıştır. Yerel kaynakların bazıları bu efsanenin doğruluğunu, yani Hasankeyf ilçesinde anlatıldığını doğrulamıştır.

Türü	Doğaüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler: Kader, ölüm ve ölümler.
Mekan	Batman ili Hasankeyf ilçesi
Zaman	Efsanede zaman olgusuna işaret eden herhangi bir söylem veya işaret bulunmamaktadır.
Konu	Hasan isimli bir eşkiyanın idam cezasına çarptırılmasından sonra Hasankeyf kalesinden kaçıışı ve bu kaçışın bölgeye ismini vermesi.
Olay Örgüsü	1. Olay: Hasan adlı eşkiyanın zindana atılması 2. Olay: İdam edilmek avluya getirilmesi 3. Olay: Son istek olarak at istemesi ve atla kaleden kaçması 4. Olay: Kaçış esnasında Hasankeyf isimlendirmesinin ortaya çıkması
Kişiler	Kahramanlar (Karakterler): Eşkiya Hasan Tipler: Adları doğrudan anılmayan zindan görevlileri ve yöre halkı
Motif	<i>Son dilek</i> : Müslümanlıkta ve diğer bazı dinlerde mahkûmlar idam edilmeden önce son arzuları sorulur ve bu yerime getirilir. Bu efsanede de eşkiya Hasan'ın idamdan önce son isteğini dile getirmesi dini bir motiftir.
Dil	Geniş zaman kipinde anlatılan efsanenin cümleleri kısa, dili oldukça basittir.
İşlev	Bu efsanenin eğlendirici ve öğretici bir işlevi söz konusudur.
Mesaj	Çıkmamış candan umut kesilmez. İnsan hayatta kalabilmek için her yolu dener. Can çıkmadan huy çıkmaz.

İki Yollu Minare Efsanesi (Bkz. Ek 4)

Bu efsanenin Batman'a özgü olmadığını dile getiren kişiler olmasına rağmen, yapılan araştırmalarda, hem web ortamındaki tüm kaynaklarda hem de Batmanlılarla yapılan görüşmelerde efsanenin Batman iline ait olduğu yaygın görüşü ortaya çıkmıştır. Bundan ötürü çalışmaya eklenmiştir.

Türü	Tarihi Efsane: Bazı yerlerle ilgili efsaneler
Mekân	Batman ili Hasankeyf ilçesi
Zaman	Efsanede geçen <i>Sultan Süleyman bin Turan Şah Eyyubi'nin hükümdarlığı döneminde</i> ifadesi efsanenin Eyyübiler döneminde cereyan ettiğini, dolayısıyla zamanın 1170 ile 1260 yılları arasına tekabül ettiği görülmektedir. Tarihi efsanelerde, bu örnekte olduğu gibi, tarihi yapılar veya kişi isimleri üzerinden zaman yaklaşık olarak ortaya konabilmektedir.

Konu	Ustası tarafından işten çıkarılan bir kalfanın pes etmeyip ustasıyla yarışması ve sonunda ustasından çok daha güzel bir minare yapabilmesinin getirdiği sonuçlar
Olay Örgüsü	1. Olay: Kalfa ile usta arasındaki anlaşmazlık ve kalfanın işten kovulması 2. Olay: Kalfanın El Rızk Camiinin minaresini yapmayı üstlenmesi. 3. Olay: El Rızk Camiinin minaresinin açılışını ustanın yapması ve minarenin çift yolunu fark etmesi 4. Olay: Kalfanın daha iyi bir minare yapmasını gururuna yediremeyip ustanın minarenden atlayarak intihar etmesi
Kişiler	Kahramanlar (Karakterler): Kalfa: Kalfa işten kovulduktan sonra pes etmeyip ustasıyla istikrarlı ve inatçı bir yarışa girip bunda da başarılı olmasından ötürü kahramandır. Tipler: Usta: Kalfanın başarısını gururuna yediremeyip intihar etmesi zayıflıktır, bu da onu tip'e dönüştürmektedir.
Motif	Minare: Bu efsanede <i>minare</i> motifi zarafet ve estetik kavramlarını ön plana çıkaran bir konumdur.
Dil	Karmaşıklıktan uzak kolay anlaşılabilen basit bir dile sahiptir.
İşlev	Efsanenin eğitici boyutu ön plana çıkmaktadır.
Mesaj	Boynuz kulağı geçer. Bulunduğu konumdan dolayı kimseyi aşağı görmemek lazım. İnsan mütevazı olmalıdır. Hırs ve kibir insanı mutsuzluğa, hatta ölüme sürükleyebilir.

Sasonlu Tavit Efsanesi (Bkz. Ek 5)

Efsaneye yazılı kaynaklardan ulaşılmıştır (Yılmaz, 2011) Bu efsane dört aşamadan oluşmaktadır. *Birinci aşama* Sanasar ve Bağdasar adını taşır. Bu aşamada kendi içinde iki ana alt bölüme ayrılır: “Bağdat Halifesi’ne karşı savaş ve Sanasar’la Bağdasar’ın evlenmesi.” Belli başlı kahramanlar ise, Sanasar, Bağdasar, anneleri Dzovinar Hanım, Ermeni Kralı Cakig, Bağdat Halifesi ve Teğtsun Dzam’dır. *İkinci aşama* Medz Mher’in Sason Hükümdarlığı ve Medz Mher’in Msr Melik’iyle yaptığı savaşı içermektedir. Başlıca kahramanlar ise Teğtsun Dzam, Armağan, Medz Mher, Tzenov Hovan, Vergo, Keri Toros, Sibdag Dev, Msr Melik’i ve karısı İsmil Hatun’dur. *Üçüncü aşama* Tavit’in Msr Melik’iyle savaşıdır. İki bölümden oluşur: Tavit’in Msr Melik’iyle savaşı, sırasıyla “Çocuk Tavit Msr’da, Çoban Tavit, Avcı Tavit babasının manastırını yeniden inşa eder ve Kolbaşı’nın ordusunu bozguna uğratar, Tavit Msr Melik’inin tahsildarlarını cezalandırır, Tavit’in Msr Melik’iyle Savaşı” başlıklarıyla verilir. Tavit ve Hantut bölümü ise “Tavit’in evlenmesi, Tavit’in Ölümü” adını taşır. *Son aşama* ise Pokr Mher’in Tavit’in öcünü alması, Pokr Mher’in evlenmesi ve sonunu içermektedir. Başlıca kahramanlar ise, Pokr Mher, Keri Toros, Tzenov Hovan, Kohar (Gevher) Hanım’dır (Bkz. Yılmaz, 2011, 92 vd.).

Sasonlu Tavit Efsanesi’nin İçerik Analizi

Türü	Tarihi Efsane: Bazı yerlerle ilgili efsaneler
Mekân	Batman ili Sason ilçesinde cereyan eden olaylar bazı noktalarda Ahlat, Gürcistan, Van gibi farklı mekanlara kaymaktadır.
Zaman	Efsaneye dair zaman bilgisi yoktur. Fakat Yılmaz (2011, 96) Sasonlu Tavit efsanesindeki olayların Ermenilerle Araplar arasında meydana gelen savaşları konu edindiğini, bu savaşların da V. yüzyıldan başlayarak XI. yüzyılın başlarına kadar süre geldiğini ifade etmektedir.

Konu	Efsanevi güçlere sahip olan Sasonlu Tavit'in akrabaları ve civar krallıklarla savaşı
Olay Örgüsü	1. Olay: Anne ve babası ölünce bebek Tavit'in amcası tarafından Mısır'a gönderilmesi 2. Olay: Çok hızlı büyüyen Tavit'ten korkan Melik'in ısrarları üzerine Tavit'in Sason'a, amcası Tzenov Hovan'ın yanına geri gönderilmesi 3. Olay: Tavit'in Sason dağlarında çobanlık yapması ve yırtıcı hayvanlarla korkusuz bir bağlantı kurması 4. Olay: Tavit'in babası Mher'in yaptırdığı, fakat Msr Melik'i tarafından yıkılan manastırı yeniden inşa etmesi 5. Olay: Tavit'in Msr Melik'iyile savaşı 6. Olay: Gabudgoğ Kralı Vaço-Maço'nun kızı Hantut'un Tavit ile evlenmesi 7. Olay: Tavit'in Ahlat'ta zehirli ok ile öldürülmesi, bu olay üzerine eşi Hantut'un intihar etmesi 8. Olay: Tavit'in oğlu Pokr Mher'in babasının öcünü alması 9. Olay: Pokr Mher'in evlenmesi, lanetlenmesi ve yok oluşu
Kişiler	Tavit: Efsanenin kahramanıdır. Olağanüstü yeteneklere sahiptir. Hantut: Kral Voço Maço'nun kızıdır. Tavit'in karısı. Voço Maço: Gabudgoğ kralı. Hantut'un babası. Ç'm'skig Sultan: Tavit'in Hantut'la evlenmeden önce kızıyla söz kestiği sultan. Tavit Hanut'la tanışınca sözünden döner. Bunun üzerine Ç'm'skig Sultan Tavit'le Ahlat'ta savaşır ve busavaşta Tavit ölür. Pokr Mher: Tavit'in oğlu. Ç'm'skig Sultan'ı yenip babasının öcünü alır. Keri Toros: Sason'un ileri gelenlerinden biri. Tzenov Hovan: Tavit'in amcası. Tavit'i her koşulda desteklemiştir. Kohar (Gevher) Hanım: Tavit'in oğlu Mehr'in evlendiği kadın. Evde ölü bulunur.
Motif	Bu efsanede güç, kudret ve sertliği simgeleyen üç tane motif ön plana çıkmaktadır. <i>Dağ</i> : Olayların ağırlıklı olarak geçtiği Sason dağlarıyla ünlüdür. Dağ motifi bu efsanede gücü sembolize etmektedir. <i>Kale</i> : Hantut'un intihar ettiği mekân olarak katşımıza çıkan kale motifi savunma ve korunmanın sembolüdür. <i>Kaya</i> : Sertliğin ve gücün simgesi olan kaya bu efsanede Tavit'in oğlu Mehr'in mezar kapağını simgelemektedir.
Dil	Karmaşıklıktan uzak kolay anlaşılabilen basit bir dile sahiptir.
İşlev	Eğlendirici, heyecan verici bir boyutu vardır.
Mesaj	Doğrudan tespit edilen bir mesaj olmasa da <i>sınırsız güç insanları savaşa sürekliler</i> şeklinde bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Taşlaşmış Çoban ve Koyunları Efsanesi (Bkz. Ek 6)

Tuzlukaya (2019, 2825) bu efsanenin Ruhi Kara'nın "Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı kitabında yer aldığını ve Refahiye'ye ait olduğunu ifade etmektedir. Ama ayrıca web üzerinden yapılan taramalarda Hakkâri, Kars, Mardin, Ağrı Dağı (Bkz. Sakaoğlu, 2003) gibi farklı illerde de aynı efsanenin farklı motiflerle anlatıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmamız kapsamında Batman ili bağlamında yapılan araştırma da ise ilgili efsanenin Mereto dağında geçen iki farklı versiyonuna ulaşılmıştır. Aynı içeriğe sahip iki efsanede ciddi farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin;

1. Versiyon: Çoban su bulmak için Allah'a dua eder.
 2. Versiyon: Çoban Maratug'dan (Mereto) kendilerine su bahşetmesini diler
-
1. Versiyon: Su bulursa hayvanlarından kırkını kurban etmesi
 2. Versiyon: Su verilirse bir erkek keçi kurban etmesi
-
1. Versiyon: Çoban kendi başından kırk tane biti kurban niyetine öldürür
 2. Versiyon: Çoban hiçbir şey kurban etmez
-
1. Versiyon: Çoban ve sürü taşlaşır
 2. Versiyon: Çoban, sürü ve pınar taşlaşır

Taşlaşmış Çoban ve Koyunları Efsanesi'nin İçerik Analizi

Türü	Doğaüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler: Taş kesilme ve ölüm.
Mekân	Batman ili Sason ilçesi Mereto dağı.
Zaman	Zaman bilgisi yoktur.
Konu	Verdiği sözü tutmayan bir çobanın taş kesilmesi
Olay Örgüsü	1. Olay: Çobanın susaması ve kurban karşılığında su dilemesi 2. Olay: Suyu bulması ve içmesi 3. Olay: Verilen sözün yerine getirilmemesi 4. Taş kesilme
Kişiler	İsmi belirtilmemiş bir çoban.
Motif	Taş kesilme motifi: Anadolu efsanelerinde sıklıkla kullanılan bu motif ceza odaklıdır. Efsane kişinin sözünü tutmaması ya da kötü bir şey yapması sonucunda olağanüstü güçler tarafından taşa dönüştürülüp cezalandırılmasıdır. Dua motifi: Dini olan bu kavram efsanenin inanç boyutunu ortaya koymaktadır.
Dil	Efsanelerin her iki versiyonunda da basit, kolay anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
İşlev	Efsanenin eğitici, ders veren ve ahlaki değerlere vurgu yapan bir işlevi vardır.
Mesaj	Hangi koşulda olursa olsun insanın herhangi bir konuda söz verdiğinde sözünü mutlaka tutmasının gerektiği vurgulanmıştır. Verilen sözün tutulmaması durumunda sözünü tutmayan kişi değer kaybeder. Sözünü tutmayan kişi bunun bedelini ilaki bir şekilde öder. Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz.

Yılan Pınarı Efsanesi (Bkz. Ek 7)

Efsaneye web ortamında ulaşılmıştır. Efsanenin yazılı versiyonuna ulaşılamamıştır. Yerel kaynakların bazıları bu efsanenin doğruluğunu teyit etmiştir. Pınarın üzerinde pınarı suyunun toplandığı bir şapel vardır. Hastalar şifa bulmak için bu suya girer, mum yakar, günlük yakar ve dua ederler; eve dönerken yanlarına bu kutsal sudan alırlar.

Yılan Pınarı Efsanesi'nin İçerik Analizi

Türü	Doğaüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler: Su ve şifa
Mekân	Batman ili Sason ilçesi
Zaman	Zaman bilgisi yoktur.
Konu	Yaralı bir yılanın pınara girip iyileşmiş bir şekilde çıkması
Olay Örgüsü	1. Olay: Yaralı bir yılanın suya girip iyileşmiş bir şekilde çıkması 2. Olay: Yılanın Şahmar'a dönüşmesi
Kişiler	-
Motif	Yılan: Yılan motifi genellikle olumsuz bir şekilde ortaya çıkar. Fakat bu efsanede yılan aracılığıyla şifalı suyun keşfedilmesi yılan olumlu bir boyut kazandırmıştır. Su: Su motifi efsanelerde yaygın kullanılan bir motiftir. Refah, huzur, dinginlik gibi genellikle olumlu anlamlarda kullanılmaktadır. Bu efsanede de suyun şifa veren yönü ön plana çıkarılmıştır.
Dil	Efsanede basit, kolay anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
İşlev	Toplumlar ait bazı alışkanlıkların ve batıl inançların ortaya çıkışı ile ilgili bilgi içermektedir.
Mesaj	Efsanelerin halkın davranışlarını etkileyen yönleri vardır.

Andok ve Maratug Efsanesi (Bkz. Ek 8)

Efsaneye web ortamında ulaşılmıştır. Efsanenin yazılı versiyonuna ulaşılamamıştır. Yerel kaynakların bazıları bu efsanenin doğruluğunu teyit etmiştir. Sason'da yer alan iki büyük dağın coğrafi şekillerinden yola çıkarak ortaya çıkmış bir efsanedir.

Türü	Doğaüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler: Yerlerle ilgili
Mekân	Batman ili Sason ilçesi
Zaman	Zaman bilgisi yoktur.
Konu	Andok ile Maratug dağlarının kavgası
Olay Örgüsü	1. Olay: Andok'un Maratug'u kıskanması ve ona meydan okuması 2. Olay: Andok'un şimşek kılıcıyla Maratug'un kafasında bir yarık açması, karşılığında Maratug'un büyük bir kaya parçasıyla Andok'un göğsünü yaralaması
Kişiler	Bu efsanede kişileştirilen Andok ve Maratug dağları yer almaktadır.
Motif	Dağ: Sason yüksek dağların olduğu sarp bir bölge olduğundan dolayı dağ motifi Sason efsanelerinin tümünde ön plana çıkmaktadır. Sertlik, zorluğu ve gücü sembolize etmektedir.

	Kılıç: Kılıç savaşın sembolüdür. Ayrıca şiddet ve gücü de temsil etmektedir. Andok'un kılıçla saldırması üstün gücün sembolüdür. Buna karşılık Maratug ona kayayı silah olarak kullanarak karşılık vermektedir.
Dil	Efsanede basit, kolay anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
İşlev	Dinleyicilerde heyecan verici duyguların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Keyif ve eğlence unsurudur.
Mesaj	Gurur bize aşıktan, susuzluktan ve soğuktan daha pahalıya mal olur.

Mereto Efsanesi (Bkz. Ek 9)

Yapılan detaylı araştırma sonucunda bu efsanenin anlatılan üç farklı versiyonuna ulaşılmıştır. Bunlar Sasonlu Ermeniler tarafından anlatılan, Sasonlu Müslümanlar tarafından anlatılan ve Demir ve Duran Gültekin'in (2022) çalışmalarında yer alan versiyonlardır. Üç versiyon arasında ciddi farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin:

Olay Örgüsü Farkı:

1. Versiyon: Büyük Tufan'da Nuh'un gemisi Mereto dağına çarparak delinir.
2. Versiyon: Nuh'un gemisi, Mereto dağı yakınlarından geçerken dağ, Nuh'a Meleto şeklinde seslenir.
3. Versiyon: Nuh peygamber büyük tufanın olacağını herkese haber veriyor ancak kimse ona inanmıyor.

Varış Noktası:

1. Versiyon: Gemi Ararat dağına ulaşır.
2. Versiyon: Gemi Gemi Cudi dağına ulaşır.
3. Versiyon: Cudi dağına ulaşır.

Motif Farkı:

1. Versiyon: Yılan motifi
2. ve 3. Versiyon: Yılan motifi yoktur.

Türü	Doğüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler: Yerlerle ilgili
Mekân	Batman ili Sason ilçesi
Zaman	Zaman bilgisi yoktur.
Konu	Nuh'un Gemisi'nin tufandan kaçması
Olay Örgüsü	1. Versiyon: Sasonlu Ermeniler tarafından anlatılan <ol style="list-style-type: none">1. Nuh'un gemisinin Mereto dağına çarparak delinmesi.2. Gemide açılan deliği bir yılanın kıvrılarak kapatması.3. Nuh'un gemisinin Ararat dağına ulaşması. 2. Versiyon: Sasonlu Müslümanlar tarafından anlatılan <ol style="list-style-type: none">1. Mereto dağının, Nuh'a Meleto (bana gel) şeklinde seslenmesi.2. Nuh'un gemisi bu çağrıyı cevapsız bırakıp ve yoluna devam ederek Cudi dağına konması. 3. Versiyon: Demir ve Duran Gültekin'in (2022) çalışmaları

	<ol style="list-style-type: none">1. Cenab-ı Allah'ın, Cebrail (a.s) aracılığıyla Nuh'a tufan kopacağını bildirmesi.2. Nuh'a kimsenin inanmaması.3. Nuh'un Mereto dağına çıkması fakat geminin orada tutunamaması.4. Geminin Cudi dağına gitmesi.
Kişiler	Her üç versiyonda da Nuh Peygamber kahramandır. Mereto dağı ise ikinci versiyonda kişileştirilmiştir.
Motif	Dağ: Sason yüksek dağların olduğu sarp bir bölge olduğundan dolayı dağ motifi Sason efsanelerinin tümünde ön plana çıkmaktadır. Sertlik, zorluğu ve gücü sembolize etmektedir. Gemi: Bu efsanelerde gemi motifi inanç ve kurtuluş anlamında kullanılmıştır. Yılan: Birinci versiyonda yılan motifi dost, yardımcı ve güven anlamında kullanılmıştır.
Dil	Efsanede basit, kolay anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
İşlev	Bilgilendirici ve düşündürücü işlevleri vardır.
Mesaj	Efsanede inanç vurgusu yapılmaktadır.

Şeyh Bazıd Efsanesi (Bkz. Ek 10)

Şeyh Bazıde Mereto ismindeki bu şahsın mezarının Mereto Dağında olduğuna dair halkta günümüzde bile güçlü bir inanç vardır. Her yıl Temmuz ayının son haftasına denk gelen Cuma günü Sason halkı geçmişten bugüne gelen bir alışkanlık ile kalabalık bir şekilde Mereto Dağına çıkar ve orada coşkulu bir şekilde Mereto ziyaretini gerçekleştirir (Çelik, 2016).

Türü	Doğaüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler: Kader
Mekân	Batman ili Sason ilçesi
Zaman	Zaman bilgisi yoktur.
Konu	Akrep sokması sonucu öleceğine inanan Şeyh Bazıd'ın gerçekten akrep tarafından sokulup ölmesi
Olay Örgüsü	<ol style="list-style-type: none">1. Olay: Şeyh Bazıd'ın rüyası. Rüyasında akrep sokması sonucu öleceğini görmesi2. Olay: Akrep sokması sonucu ölmek için Şeyh Bazıd'ın süreki yolculuk yapıp mekan değiştirmesi3. Olay: Mereto Dağında uyuya kalan Şeyh Bazıd'ın akrep tarafından sokulup hayatını kaybetmesi
Kişiler	Şeyh Bazıd: Rüyadan etkilenip kaderinden kaçmaya çalışması korku ve zayıflığını göstermektedir.
Motif	Dağ: Sason yüksek dağların olduğu sarp bir bölge olduğundan dolayı dağ motifi Sason efsanelerinin tümünde ön plana çıkmaktadır. Sertlik, zorluğu ve gücü sembolize etmektedir. Akrep: Akrep motifi bu efsanede korku, zehir ve ölüm anlamları çerçevesinde işlenmiştir.
Dil	Efsanede basit, kolay anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
İşlev	Bilgilendirici ve düşündürücü ve eğitici işlevleri vardır.
Mesaj	İnsan neye inanırsa onu yaşar.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Yürütülen çalışma kapsamında Batman ili bağlamında anlatılan 10 adet efsane tespit edilmiş, listelenip tam metin olarak kayıt altına alınmış, böylelikle bu efsanelerin korunması ve ileriki nesillere aktarılabilmesi sağlanmıştır.

Efsanelerin ağırlıklı olarak (6 tane) *doğüstü varlıklar ve güçler/mitik efsaneler* türünde oldukları, kader, ölüm, taş kesilme, su ve şifa, mekân alt türlerinde oldukları tespit edilmiştir. Tarihi efsane türünde olup etiyolojik (bir yerin veya nesnenin oluşumu) kökenli olan iki adet (Ters Lale Efsanesi, Meva ve Şamiko Efsanesi) tespit edilmiştir. Bu efsanelerin etiyolojik yönü; ilkinde lalenin üzüntüden ters dönüp biçim değiştirmesi, böylelikle yeni bir lale türünün ortaya çıkması, ikincisinde ise Mave ve Şamiko'dan akan kanların iki dağın arasında büyük bir göl oluşturmasıdır. İki Yollu Minare ile Sasonlu Tavit Efsanesi ise tarihi efsaneler olup yerle ilgilidir.

İncelenen efsanelerin yedi tanesinin (Ters Lale Efsanesi, Sasonlu Tavit Efsanesi, Taşlaşmış Çoban ve Koyunları Efsanesi, Yılan Pınarı Efsanesi, Andok ve Maratug Efsanesi, Mereto Efsanesi, Şeyh Bazid Efsanesi) mekân olarak Sason'da geçtiği tespit edilmiştir. Bunda Sason'un çok eski bir geçmişinin olması, farklı kültürden toplumlara ev sahipliği yapması ve en önemlisi efsane üretimine uygun olan coğrafi bir yapıya (yüksek dağlar ve akarsular) sahip olmasıdır. Gercüş ilçesi bağlamında bir (Meva ve Şamiko Efsanesi) ve Hasankeyf ilçesi bağlamında iki (Hasankeyf İsminin Efsanesi, İki Yollu Minare) efsane tespit edilmiştir. Kozluk ilçesi menkıbelerin yoğun olarak yer aldığı bir ilçedir. Fakat bu çalışmada menkıbeler ayrı bir tür olarak değerlendirildiği için çalışmaya dâhil edilmemişlerdir.

Sadece *İki Yollu Minare Efsanesinde* zaman bilgisine rastlanmış, efsanede aktarılan Eyyübiler dönemine işaret etmektedir. Diğer efsanelerde zaman bilgisine rastlanmamıştır.

Efsanelerde *yasak aşk* ve *savaş* konuları işlenmiştir. Özellikle *Ters Lale Efsanesi* ile *Meva ve Şamiko Efsanesi* arasında konu ve diğer açılardan yüksek oranda benzerlik tespit edilmiştir. Örneğin her iki efsane de *yasak aşk* üzerine kuruludur, kahramanlar hayatlarını kaybederler, ilkinde üzüntüden ters lale oluşur, ikincisinde akan kandan göl oluşur. İkisinde de *dağ* motifi ön plandadır. Aradaki tek fark *Ters Lale Efsanesinde* kahramanların farklı dinlere mensup, fakat Meva ve Şamiko'da kahramanlar aynı din ve kültüre ait, fakat farklı statülere sahiptirler.

Sasonlu Tavit Efsanesi dışında kalan 9 efsanenin de olay örgüsü basittir ve kolay çözümlenebilmektedir. *Sasonlu Tavit Efsanesi* diğerlerine göre daha uzun ve dört farklı bölümden oluşmasından dolayı olaylar arası bağlantı çok dikkatli olduğunda çözülebilmektedir.

Efsanelerde kahramanlar (karakter) ve tipler kişi olgusu olarak ön plana çıkmıştır. Efsaneleri yönlendirenler karakter, genellikle toplumsal baskı ve geleneklerin etkisiyle hareket edenler ise tip olarak gösterilmiştir. *Andok ve Maratug Efsanesinde* ise kişileştirme söz konusu olup ilgili iki dağ efsanesinde kişileştirilmiştir.

Altı farklı efsanede *dağ* motifi kullanılmıştır. Bunda özellikle Sason'un dağlarıyla ünlü bir yer olması etkili olmuştur. Yılan motifi ise iki defa kullanılmıştır. *Ters lale, din, göl, son dilek, minare, kale, kaya, dua, taş kesilme, su, kılıç, gemi* ve *akrep* efsanelere yön veren diğer motiflerdir. Bu efsanelerin her biri sahip oldukları anlam bağlamında efsaneleri yönlendirmiştir. Örneğin *dağ* güç ve kudrete, *minare* estetiğe, *taş kesilme* ve *akrep* cezaya, *su* berraklık ve temizliğe vurgu yapmıştır.

İncelenen tüm efsaneler geniş zaman kipinde anlatılmış, kolay anlaşılır ve oldukça basit bir dile sahiptir.

İşlevleri açısından incelendiğinde bu efsanelerin ağırlıklı olarak düşündürücü ve eğitici boyutlarının (Ters Lale Efsanesi, Meva ve Şamiko Efsanesi, İki Yollu Minare, Taşlaşmış Çoban ve Koyunları Efsanesi, Şeyh Bazıd Efsanesi, Nuh'un Gemisi) ön plana çıktığı görülmüştür. Hasankeyf İsmi'nin Efsanesi, Sasonlu Tavıt Efsanesi ve Andok ve Maratug Efsanesi ise eğlendirici, heyecan verici işlevlere sahiptirler.

Düşündürücü ve eğitici efsanelerin dinleyicilere ahlaki, sosyal, kültürel mesajlar aktardığı tespit edilmiştir. Bu mesajlardan bazıları şu şekildedir:

- Gerçek aşk sınır tanımaz (Ters Lale Efsanesi, Meva ve Şamiko Efsanesi)
- Can çıkmadan huy çıkmaz (Hasankeyf İsmi'nin Efsanesi)
- Boynuz kulağı geçer (İki Yollu Minare)
- Sınırsız güç insanları savaşa sürerler (Sasonlu Tavıt Efsanesi, Andok ve Maratug Efsanesi)
- Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz (Taşlaşmış Çoban ve Koyunları Efsanesi)
- İnsan neye inanırsa onu yaşar (Şeyh Bazıd Efsanesi, Yılan Pınarı Efsanesi)

Öneriler

Yapılan araştırmalara göre efsanelerin oluşumunda toplumun inançları, milli ve kültürel değerleri, coğrafi koşulları gibi birçok etken rol almaktadır. Efsaneler bir toplumun kültürel mirasının çok önemli unsurlarındandır. Geçmiş, bugünü ve geleceği birbirine bağlayan köprü konumundadır. Bu sebeplerden dolayı korunup gelecek nesillere aktarılması büyük bir önem taşımaktadır. Çalışmamızda sadece Batman ili mevzu edilse de, Türkiye'deki tüm illerin efsane envanteri çıkarılmalı ve koruma altına alınmalıdır. Çünkü efsaneler geçmiş yaşamların kültür ve inançları, yaşam şekilleri açısından kusursuz bir kaynaklık etmektedir. Mevcut bulunan efsaneler araştırılarak, toplumların tarih boyunca tanık oldukları olay ve örgüler hakkında bilgi edinilebilir.

Grimm Kardeşlerin çalışmaları sadece masal bağlamında değil, fıkra, efsane, hikâye gibi türleri de içermektedir. Benzer bir çalışmanın Türkiye genelinde yapılması faydalı olacaktır. Farklı illerden konu edilen efsaneler birbirleriyle yapı, içerik, işlevsel olarak mukayese edilip farklılık ve benzerlikler ortaya konulabilir.

Efsanelerin edebi metinler olarak ele alınmaları, hem okullarda hem de farklı eğitim kurumlarında ders malzemesi olarak kullanılmalı faydalı olacaktır.

Gelişen teknoloji yardımıyla, efsaneler sanal ortamda gösterilerek daha çok insana ulaşım sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Aksöz, M. & Balcı, U. (2023). *Masal Edebiyat Türünün İnternet Sitelerindeki Türkçe Tanımlanması*. 4. International Istanbul Current Scientific Research Congress, Proceedings Book, S. 323-332.
- Balcı, T. (2013). Almanya'da Kültürel Öğeler İçeren Levha Metinleri. *Turkish Studies*, vol. 8, no.12. S. 121-131.
- Balcı, T. (2021). Almanya'daki Türk Pazarıcıların Dili ve Manipülasyon. *Schriften zur Sprache und Literatur V / Dil ve Edebiyat Yazıları V*. Çizgi Kitabevi Yayınları. S. 9-14.

- Balci, T. (2023). İnternet Haberciliğinde Nitelik Sorunu. *Schriften zur Sprache und Literatur VII / Dil ve Edebiyat Yazıları VII*. Çizgi Kitabevi Yayınları. S. 41-55.
- Balci, T. & Darancık, Y. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Facebook Ortamındaki Dil Edimleri. *Schriften zur Sprache und Literatur / Dil ve Edebiyat Yazıları*, London: IJOPEC Publication. S. 283-296.
- Balci, U. (2017). *Kursbuch zur Prüfung ÖABT*. Ijopec Publication.
- Balıkçı, Ş. Ç. (2019). Mardin’de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 1023-1040.
- Best, F. O. (1982). *Handbuch literarischer Fachbegriffe. Definitionen und Beispiele*. Fischer Taschenbuch Verlag.
- Boratav, P. N. (1988). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. (5. Baskı). Gerçek Yayınevi
- Buch, W. (2003). “Masal ve Efsane Üzerine”, Çev. Ali Osman Öztürk, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Yayına Hazırlayanlar: Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir, Milli Folklor Yayınları, s. 304-313.
- Çalık, M. & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174).
- Çelik, N. (2016). XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Sason Ermenileri ve Sason Ermeni isyanları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Demir, İ., Korkmaz, F. & Manap, A. (2022). *Geçmiş Bugün Gelecek Batman*. Batman: Batman Üniversitesi Yayınları No: 06
- Demir, İ. & Duran Gültekin, Z. (2022). *Batman Halk Kültürü*. Batman: Batman Üniversitesi Yayınları No: 05
- Demir, İ. & Korkmaz, F. (2023). *Dün Bugün Yarın Batman*. Batman: Batman Üniversitesi Yayınları No: 09
- Ehrhardt, H. (2022). The Grimm Brothers’ *Deutsche Sagen*: Collection Plan, Sources, Critiques, Reception. In: Ed. Gunnell, T. Grimm Ripples: *The Legacy of the Grimms’ Deutsche Sagen in Northern Europe*. *National Cultivation of Culture*, Volume: 30, Brill Verlag, S. 43-69.
- Erfurth, F. (1993). *Die "Deutschen Sagen" der Brüder Grimm. Ein Beitrag zu ihrer Entstehungsgeschichte unter besonderer Berücksichtigung des westfälischen Anteils*. Hänsel-Hohenhausen, Egelsbach/Köln.
- Erdoğan, O. (2014). Dinî Şahsiyetler Etrafında Oluşan Anlatı Türlerinin Tasnif ve Derlenmesi Üzerine Düşünceler: Aziz Mahmud Hüdâî Örneği. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 49(49), 95-118.
- Ergun, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi: İnceleme* (Vol. 1). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Glesne, C. (2011). *Becoming qualitative researchers*. (A. Ersoy & P. Yalçinoğlu, Çev.). Pearson.
- Grimm, G. (1816). *Deutsche Sagen*. Berlin: Nicolaischen Buchhandlung
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- İlhan, F. (2014). *Efsane ve Mitlerin İşlevleri ve Modern Toplumdaki Yansımaları: Sarıkız Efsanesi Örneği* (Doctoral dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- Karakaş, R. (2012). *Garzan ve Raman Yöresi Efsane ve Halk İnanışlarında Dağ Kültü*, *Batman University Journal of Life Sciences*, 1 (1), 1131-1141.

- Kaya, D. (2020). *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. 4. Baskı. Akçağ Yayınları.
- Koçak, A. & Arun, Ö. (2013). *İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu*. Selçuk İletişim, 4(3), 21-28.
- Kozbe, G. (2017). *Batman İli Kültür Envanteri*. Batman, Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- Kúnos, I.& Öztürk, A. O. (2021). Türkiye’de Bir Siegfried Efsanesi, *KARE- Özel Sayı*, 1-15.
- Küçük, A. (2018). Türk Ağaç Kültü Etrafında Teşekkül Eden Dokuz Oğul Efsanesi ve Toplumsal İşlevleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(22), 69-76.
- Öztürk, A.O. (2007). Çanakkale Savaş Söylenceleri Bağlamında “Menkıbe” Kavramı Üzerine. *2007 UNESCO Mevlana Yılında Uluslararası VII. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu (02-05 Mayıs 2007) Bildiri Kitabı*, II. Cilt, Konya. Selçuk Üniversitesi Basımevi, 427-435.
- Öztürk, A. O. (1996). Johannes Chiltberger’in Naklettiği Bir “Olayın” Masal-Efsane İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi. *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, 19(217), 12-15.
- Öztürk, A. O. (2020). *Halkbilim dolayları: Masal-Efsane-Menkıbe-Hikâye-Türkü-Fıkra-Bayram-Nazar*. Hiperyayın.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. SAGE Publishing
- Petzoldt, L. (2006). Sage. In: *Literaturwissenschaftliches Lexikon, Grundbegriffe der Germanistik* (Hrsg. Brunner, H. & Moritz, R.). Erich Schmidt Verlag.
- Püsküllüoğlu, A. (2015). *Edebiyat Sözlüğü*. Arkadaş Yayınevi.
- Rölleke, H. (1985). Die Märchen- und Sagensammlung der Brüder G., in: *Die Brüder G. Dokumente ihres Lebens und Wirkens*, Hg. D. Hennig/B. Lauer, 101–111.
- Sak, R. vd. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sâmi, Ş. (1978). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Saticioğlu, H. (2020). Batken’de (Kırgızistan) ve Batman’da (Türkiye) Ters Lale Efsaneleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 417-434.
- Saticioğlu, H. (2022). The relationship of god, human being and nature in toponimic legends: in example of issyk-kul. *Vestnik Kyrgyzskogo gosudarstvennogo universiteta stroitel’stva, transporta i arhitektury im.N.Isanova*, 361-367
- Seyidoğlu, B. (1978). Erzurum’da Belli Yerlerle İlgili Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Seyidoğlu, H. (2016). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*. Güzem Can Yayınları.
- Travers, M. (2001). *Qualitative research through case studies*. SAGE Publications.
- Tuzlukaya, S. (2019). Türkçe Öğretiminde Bir Söylem Çözümleme Denemesi: Taş Kesilen Çoban Efsanesi. *Electronic Turkish Studies*, 14(4), 2817-2832.
- Türktaş, M. M. (2013). *Denizli Efsaneleri*. Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.

- Uther, H. J. (1995). Die ‚Deutschen Sagen‘ der Brüder G. im Spiegel ihrer Kritiker. Ein Beitrag zur frühen Sagenrezeption, in: *Hören Sagen Lesen Lernen*, Hg. U. Brunold-Bigler/H. Bausinger, 721–739.
- Ültay, E. & Akyurt, H. & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.
- Yıldırım (Aksöz), M. (2009). *Yazınsal Türler*. Çizgi Yayınevi
- Yıldırım (Aksöz), M. (2012). *Kısa Anlatı Türleri ve Öğretimi*. Çizgi Yayınevi
- Yılmaz, M. (2011). Battal-Nâme, Sasonlu Tavit ve Digenis Akritas Destanlarındaki Kahramanların Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbına Göre Değerlendirilmesi. *Folklor/Edebiyat*, 18(67), 89-104.
- Zengin, D. (2011). *Başından 19. Yüzyıla Kadar Alman Edebiyatı*. Pelikan Yayınevi.
- Zettl, E. (2009). *Geçmişten Günümüze Almanya. Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi*. Ed. Prof. Dr. Ali Osman Öztürk, Çevirenler: Prof. Dr. Ali Osman Öztürk / Araş. Gör. Umut Balcı / Araş. Gör. Özlem Gencer, Çanakkale: Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Yayınları.

EKLER:

1. Ters Lale Efsanesi

Sason’un Kelhasan köyünden olan İbrahim’in ailesinin tek geçim kaynağı hayvancılık olduğu için ömrü Mereto ve Helkis dağlarında çobanlık yapmakla geçiyormuş. İbrahim kışın sürülerini köyündeki ağılda besler, bahar mevsiminde ise Ermenilerin yaşadığı geniş meraları olan Vartanuz köyünde güdermiş. Vartanuz’un en zengin tüccarı Ermeni Adran Ağa ve Seta Hatun’un Besna adında dünyalar güzeli bir kızı varmış. Kız o kadar güzelmış ki onu bir gören anında vurulmuş. Gel zaman git zaman köyün çevresinde çobanlık yapan İbrahim Besna’ya âşık olur. Besna da gönlünü yiğit mi yiğit, yakışıklı mı yakışıklı olan İbrahim’e kaptırır. İki sevgili gizli gizli buluşurlar ve gündün güne ilişkilerini iletirler. Besna daha önce köy çeşmesinde su doldurmaktan nefret ederken artık sevdiğini görmek için erkenden gider ve saatlerce İbrahim’le beraber kırları, bayırları gezer, akşam vaktine yakın su testilerini doldurup evin yolunu tutarmış. Fakat sonbahar yerini kışa bırakırken esen rüzgârlar İbrahim’in gidişine işaret eder. Besna, bahar ayına kadar kendisini düşünmesi için İbrahim’e köylerinde açan birbirinden güzel lale soğanlarını verir ve kendi köyünde ekmesini ister. İbrahim her yıl Besna’nın vermiş olduğu bu lale soğanlarını kimsenin zarar vermemesi için Kelhasan köyünün yüksek kayalıklarının yamaçlarında eker, lalelere gözü gibi bakar ve onlardan sevdiğinin kokusunu alır. Yıllarca bu döngü bu şekilde devam eder ve İbrahim’in lale bahçesi her geçen gün büyüleyici bir hal alır. İbrahim bu hasretliğe son vermek adına Besna ile evlenmeye karar verir. Durumu ailesine anlattığında çok büyük bir tepki alır. Buna karşılık evlatlarının kararlılığı karşısında ailesi Besna’nın Müslüman olarak hayatını devam ettirmesi şartıyla kızı istemeye razı olurlar. İbrahim ilkbahar ayında sürüsünü alıp doğruca Vartanuz’a yol alır. Durumu Besna’ya anlatır, oda bu durumu kabul eder. Besna konuyu annesine açar. Annesi gözyaşlarına boğulur ve kızına inançları gereği bu birlikteliğin olamayacağını anlatmaya çalışsa da boşunadır. Besna, yemeden içmeden kesilir ve durumun vahameti karşısında Seta Hatun olanları Adran Ağa’ya anlatır. Çok öfkelenen babası din değişikliğinin kabul edilebilir bir yanının olmadığını ve kendi dinlerinden olmayan birisine kızlarını asla vermeyeceğini söyler. Adran kızının İbrahim’le bir daha görüşmemesi için odasından çıkmama cezası verir. Seta Hatun ise olanları bir bir anlatır İbrahim’e. İbrahim bu durum karşısında Besna’yı kaçırmaya karar verir. İbrahim Besna’yı odasından gece yarısı alır. Gün doğmadan zorlu bir yolculuk neticesinde İbrahim’in köyüne varırlar. Gün doğar doğmaz Besna’nın odasında olmadığını fark eden Seta Hatun feryat figana tutulur. Vartanuz ahalisi Adran Ağa öncülüğünde her yerde güzeller güzeli Besna’yı arar. Arayışlar beyhudedir. Kız kaçırılmıştır. Öncelikle

Besna'ya İslamiyet kabul ettirilerek hemen imam nikâhi kıyılır. Onların Vartanuz'da olmadığını anlayan Adran Ağa ise silahlanıp Kelhasan'a doğru yola çıkar. Köye vardıklarında İbrahim'in akrabaları Adran Ağa'ya "Gençler birbirlerini sevmiş engel olma!" diye yalvarırlar ama nafile, Adran Ağa'nın gözünü kan bürümüştür ve kızını almadan bir yere gitmeyeceğini söyler. Durumun ciddiyetini anlayan sevdalılar Kelhasan'ın keskin ve sivri kayalıkların bulunduğu tarafa çıkarlar. Kayalıkların zirvelerinden el ele tutuşup atlayan İbrahim ve Besna'nın vücutları paramparça olup lale bahçesine dağılır. Besna'nın verdiği soğanlardan İbrahim'in oluşturduğu lale bahçesi kısa sürede kan gölüne döner. Bir kaç dakika sonra tüm ahaliyi şaşkına çeviren eşsiz bir olay gerçekleşir. Güzel laleler boyunlarını büküp sevdalıların kanlarına doğru gözyaşı akıtmaya başlar. Sevgi için yılmayan bu uğurda ölümü bile göze alan sevdalılarının çiçeği ters laleler meydana gelir. Bu laleler insanlara o günden sonra kötü bir koku sunacak ve sonsuza kadar bahar mevsiminde yüksek kaya yamaçlarında açacakmış."

Kaynak: (Satıcıoğlu, 2020)

2. Meva ve Şamiko Efsanesi

Çukuryurt köyünde Meva ve Şamiko adlı iki dağ vardır. Bu iki dağ arasından geçen upuzun bir göl bulunmaktadır. Efsaneye göre, bu köyde birbirini çok seven iki genç varmış, yalnız aileler onları birbirlerine denk görmüyorlarmış. Kız adeta bir ay parçası kadar güzelmiş. Kızın adı Meva, erkeğin adı Şamiko imiş. Bu iki genç birbirlerine kavuşmak için çok uğraşırlar, ancak ailelerini ikna edemezler. Bu yüzden birlikte kaçmaya karar verirler. Bir gece herkes uyurken kaçarlardı; aileleri, durumu fark eder ve peşlerine düşer. Gençler, köyün sonuna vardıkları vakit aileleri tarafından görülürler. Meva, çok korkar. Ailesinin Şamiko'ya zarar vermemesi için ondan ayrılarak karşı tepeye doğru kaçmaya başlar. Bu sırada Meva'nın ailesi, hiç düşünmeden her iki gence de ateş açar. Sevgililer oracıkta yere yığılırlar. Çok geçmeden aşkları çok büyük olduğu için dağa dönüşürler. İkisinden de o kadar çok kan akar ki bu kan da iki dağ arasında upuzun uzanan bir göle dönüşür.

Kaynak: (Karakaş, 2012)

3. Hasankeyf İsminin Efsanesi

Zamanın birinde Hasankeyf çevresini haraca bağlayan, adamları ile birlikte yolları kesip halkı soyan Hasan isminde bir eşkiya varmış. Bu adam sonunda yakalanmış ve Hasankeyf Kalesi'nde zindana atılarak hapsedilmiş. Bir süre sonra da idama mahkûm edilen Hasan, cezasının infazı için Kaledeki meydanda kurulan darağacına getirilmiştir. Ancak, idamdan önce son dileği sorulurken Hasan, görevlilerden bir küheylan getirmelerini istemiş, ata binip meydanın bir ucundan diğer ucuna bir cirit oyunu oynamayı arzuladığını ifade etmiştir. Dileği yerine getirilir, Hasan ata biner ve son hızla Hasankeyf Kalesi'nden 200 metre aşağıdaki Dicle Nehri'ne atlar. Bu atlayıştan sonra at ölür ancak Hasan, karşı sahile kadar yüzerek kurtulur. Bu esnada meydanda toplanmış bulunan halk, Hasan'ın bu atlayışına karşı hep bir ağızdan "Hasan Keyfe (Hasan neden yaptın!)" nidasında bulunarak olay karşısında üzüntülerini dile getirirler. Hasankeyf isminin bu olaydan dolayı bu yöreye verildiği anlatılmaktadır.

Kaynak: <https://www.bayburtmanset.com/batman-efsaneleri/> (Erişim Tarihi: 14.12.2023)

4. İki Yollu Minare Efsanesi

Sultan Süleyman bin Turan Şah Eyyubi'nin hükümdarlığı döneminde yapılan Sultan Süleyman Camii minaresi, daha inşaat halinde iken usta ile kalfa arasında inşaat tekniği açısından bir anlaşmazlık çıkar. Minarenin henüz dikdörtgen kaidesi yapılmakta iken usta ile kalfa arasında başlayan bu tatlı çekişme, kalfanın usta tarafından kovulmasıyla son bulur. Bu olay kalfanın çok zoruna gider. Ancak buna karşılık vermek için Dicle Nehrine hâkim kayalıklar üzerinde bulunan El Rızk Camiinin minaresini yapmayı üstlenir. Kalfanın buradaki amacı, ustasının yapmakta olduğu minareden daha güzel bir minare yapmaktır. Nitekim öyle de olur. Usta ile kalfa minarelerini birlikte yapmaya başlarlar. Her iki minare de yükseldikçe, ihtişamları

da belirginleşmeye başlar. Ancak kalfa, yapmakta olduğu minarede herkesten saklı tuttuğu bir ayrıntıyı özenle korumaktadır. Minareler, ilk bakışta dış görünüş itibariyle birbirine benzemektedir. Ancak halk, zarafet ve estetik açısından minareleri karşılaştırınca, kalfanın yapmakta olduğu minarede daha güzel ve göze hoş gelen desenler bulmaktadır. Zaman ilerledikçe, her iki minarenin inşaatı da hızlanmaktadır. Bir süre sonra minareler birlikte tamamlanır. Usta yaptığı minarenin açılışını, başta Melik olmak üzere kentin ileri gelenlerinin iştirakiyle gayet şatafatlı ve görkemli bir törenle açar. Kalfa ise yaptığı minarede sır gibi sakladığı bir inşaat tekniğini yalnız ustasının görmesini istemektedir. Bu nedenle minarenin açılışını yapmadan önce, ustasına karşı duyduğu saygıyı ön planda tutarak ve mütevazı bir tavırla ustayı açılışa davet eder ve minarenin açılışını ona yaptırır. Minarenin açılışından sonra usta, minarenin merdivenlerini kontrol etmek ve rahat olup olmadığını anlamak için minarenin tepesine çıkar. Birde ne görsün, kalfada minarenin tepesinde kendisini beklemektedir. Bu durumu hayretle karşılayan usta, kalfaya “ buraya nasıl çıktığını” sorar. Kalfa da her zaman olduğu gibi tevazuu elden bırakmadan ustasına “ şu yan tarafta bulunan ikinci yoldan çıktım” der. Bunun üzerine usta, söyle bir yan tarafına bakar ki birde ne görsün minarede çift yol yapılmış. Üstelik bu yollardan çıkan ve inen birbirlerini görmeyecek şekilde bir inşaat tekniği kullanılmış. Oysaki kendisinin yaptığı minarede böyle bir teknik kullanılmamış ve yalnızca minaresinde bir yol vardır. Bu durum karşısında ne yapacağını şaşırın usta, kalfasının bu şahane eserini takdir edeceği yerde gururuna yenik düşerek geçirdiği bunalım sonucu minarenin tepesinden aşağıya atlamış ve intihar etmiştir. Bu nedenle, Hasankeyf’te bulunan minareler, işte böyle tatlı ancak sonu dramatik olan bir rekabet anlayışı içinde yapıldığı için üstün bir inşaat tekniğine ve üstün bir sanat değerine sahiptir.

Kaynak: <https://www.bayburtmanset.com/batman-efsaneleri/> (Erişim Tarihi: 14.12.2023) ve https://sdl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/14/349902/dosyalar/2019_04/24092447_EFSANELER_DYY_ARI.pdf (19.12.2023).

5. Sasonlu Tavit Efsanesi

Bağdat Halifesi tahsildarlarını Ermeni kralı Cakig’e gönderip ondan yıllık vergisini ister. Halifenin adamları dönüşlerinde kralın kızının güzelliğinden söz ederler. Halife kızın güzelliğine vurulur ve hemen kızını kendisine vermesi için krala haber gönderir. Kral da kendisinin bir Hıristiyan, onun ise bir pagan (kâfir) olduğunu, bu sebeple kızını veremeyeceğini söyler. Buna öfkelenen halife ordusunu toplayıp kralın topraklarına saldırır. Kralın danışmanları bütün halkın ölmesindenense, kızını halkının selameti için vermesinin daha uygun olacağını krala anlatırlar. Kralın kızı Dzovinar Hanım gönülsüzce bu talebi kabul eder. Bir gün arkadaşlarıyla yaylalarda gezerken, çok susar, bir gölün kıyısında gölün tuzlu sularının içinde, bir kayadan tatlı suyun aktığını görür. O sudan içip susuzluğunu giderir. Halifeyle evlenmesi için bazı şartlar öne sürer, bunlardan biri de kendisine özel bir saray yaptıracak ve halife bir yıla kadar kendisine yaklaşmayacaktır. Bir yıl sonra iki erkek çocuğu olur: Sanasar ve Bağdasar. Sanasar ve Bağdasar normal çocukların beş yılda büyüdükleri kadar bir yılda büyürler. Halife onların kendi çocukları olmadığı gerekçesiyle öldürtmek ister. Çocuklar en sonunda halifenin yanından kaçar, Ermeni topraklarına gelirler. Sason kalesinin temelini atarlar, orada bir şehir kurar, yoksulları, garipleri yanlarına toplarlar. Bir gün Sanasar ve kardeşi gölün kenarında gezinirken Sanasar suya dalar, suyun altında yeryüzündeymiş gibi yürür, bir kiliseye gelir. Orada Meryem Ana kendisine olağanüstü silahlar ve efsanevi at Kurkig Celali’yi hediye eder. Bunun üzerine özellikle Sanasar yenilmez olur. Görüntüsü normal insanlardan kat kat büyük olur. Sanasar ve Bağdasar’ın şöhreti dört bir yana yayılır. Halifenin ordusunu yener, annelerini de yanlarına alırlar. Bir gün B’ğ’ntze Kağak (Bakır Şehri) kralının kızı Teğtsun Dzam’ı Sanasar rüyasında görür ve hemen ona vurulur. Teğtsun Dzam da aynı rüyayı görmüştür. Teğtsun Dzam Sanasar’a kendisiyle evlenmesi için bir mektup gönderir. Sanasar ve Bağdasar daha sonra B’ğ’ntze Kağak şehrine gider, kral onları Ganatç Kağak şehrine gönderir, kardeşler orada bir ejderhayı öldürürler, ejderhaya yem olarak verilen kızla Bağdasar, Teğtsun Dzam’la da Sanasar evlenir, Sason’a gelirler, kırk gün kırk gece düğün yaparlar. Daha sonra Bağdasar karısıyla beraber Bağdat’a gider.

Sanasar'ın, Vergo, Tzenov Hovan ve Mher adında üç oğlu olur. Mher bunların en küçüğüdür. Sanasar'ın ölümünden sonra Sason'u bir süre anneleri Teğtsun Dzam yönetir. Mher çok hızlı büyür, Sason dağlarında avlanmaya çıkar. Hayvanları elleriyle yakalamaktadır. Bir gün hayvanlara yetişemez, yorulur eve gelir. Mher çok güçlüdür aynı zamanda. Yolları kesip Sason'u kıtlığa mahkûm eden bir aslanı elleriyle öldürür. O günden sonra kendisine "aslan" lakabı verilir. Binip avlanmak için bir at arar, en sonunda babasından kalan silahları ve atı Kurkig Celali'yi alır. Kerry Toros ve şehrin ileri gelenleri Mher'i evlendirmek isterler. Ancak Mher, Sibdag Dev'in kaçırdığı kız olan Armağan ile evlenir. Msr Melik'ine Mher haraç ödemeyince, Melik, Mher'le teke tek savaşmayı teklif eder, üç gün birbirleriyle savaştıktan sonra Melik, Mher'i yenemeyeceğini anlar ve onunla bir antlaşma yapar. Buna göre Sason'dan haraç alınmayacak, ancak buna karşılık herhangi bir savaşta taraflar birbirlerine yardım edeceklerdir. Melik'in ölümü üzerine karısı tahta geçer, Mher'e bir mektup yazarak kendisiyle evlenmesini ve hem Msr'ı hem de Sason'u yönetmesini ister. Armağan'ın bütün ısrarlarına rağmen Mher, İsmil Hatun'un yanına gider. Armağan, giderse onu koca olarak değil, kardeş olarak tanıyacağına yemin eder. Orada yedi yıl kalır, bu süre içinde İsmil Hatun onu sürekli sarhoş tutarak dönmesini engellemiş ve Mher'den de bir çocuğu olmuştur. Mher'in atı Kurkig Celali'den de tay almışlardır. Mher bir fırsatını bulup Msr'dan kaçır, Armağan onu yanına kabul etmez, araya giren rahipler ikisini barıştırırlar. Fakat yeminlerini bozdukları için de kısa sürede öleceklerini Armağan söyler. Nitekim Tavit'in doğumundan çok kısa bir süre sonra hem Armağan hem de Mher ölürler (Shalian, 1964: 112-149).

Mher ve Armağan'ın ölümünden sonra bebek Tavit, Sason'da hiçbir kadının sütünü içmez. Çaresiz kalan Tzenov Hovan, Tavit'i Kurkig Celali'ye teslim edip onu İsmil Hatun'a, Msr'a götürmesini söyler. Tavit'i alan İsmil Hatun onu kendi çocuğu Melik gibi yetiştirir. Tavit çok hızlı büyümektedir. Bir gün Melik ve arkadaşları meydana gürz yarışı yaparken Tavit, Melik'in gürzünü yakalar, tek eliyle çok uzağa fırlatır. Bunu gören Melik korkar, annesine bu çocuğun bir gün kendi sultanlığının sonunu getireceğini söyler. Sonunda Melik, Tavit'e tahammül edemez, onu amcalarının yanına, Sason'a gönderir. Onu götürecek muhafızlara da yolda Tavit'i öldürmelerini tembihler. Tavit muhafızları öldürerek baba ocağına gelir. Amcası Tzenov Hovan şehirdeki herkese Tavit'i koyun, keçi çobanı yapacağını söyler. Şehrin sürüsünü Sason dağlarında otlatmaya götüren Tavit, oğlakları, kuzuları tanımadığından dağdaki bütün tavşanları, tilkileri, sansarları toplar, sürüye katar, şehre getirir. Ahali buna çok şaşırır. Daha sonra halk Tavit'e nahırı yayma işini verirler. Adet olduğu üzere nahırı Sason dağlarına otlatmaya götüren Tavit, büyük yırtıcıları tanımadığından kurtları, ayıları, aslanları, kaplanları nahıra katar, şehre getirir. Halk yırtıcı hayvanları görünce korkularından dışarı çıkamaz. Bu arada vahşi hayvanlar korkularından biri diğerine dokunamaz. Tavit bin bir zahmetle topladığı hayvanları serbest bırakır. Tavit çobanlık yaparken ineklerini çalan devleri takip eder, hepsini öldürür, Sason'dan çaldıkları hazineleri de halka dağıtır. Bu arada Tavit büyür, serpilir. Babası Mher'in yaptırdığı, fakat Msr Melik'i tarafından yıkılan manastırı yeniden inşa eder. Melik, Kolbaşı'yı çağırıp bir ordu toplamasını ve güçlenen Tavit'i mağlup etmesi için Sason'a gitmesini söyler. Tavit, Kolbaşı'nın ordusunu yener. Tavit, Msr Melik'ine haraç da ödemez. Melik'in gönderdiği adamların kimisini öldürür, kimisini döver, hakaret eder, Msr'a gönderir. Bunun üzerine Melik, dünyanın dört bir yanındaki müttefiklerine, Tavit'le yapacağı savaşta onun safında yer almaları çağırısında bulunur. Büyük bir ordu toplanır. Tavit ve Melik'in yaptıkları düelloda Tavit, Melik'i öldürür, ordusundaki askerleri de serbest bırakır. Tavit'in Melik'i yenmesi üzerine şöhreti her tarafa ulaşır. Tavit'in amcaları ona kız aramaya başlarlar. Neticede Ç'm'şkg Sultan ile Tavit'in sözünü keserler. Haberini Gabudgoğ Kralı Vaço-Maço'nun kızı Hantut da alır. Hantut çok güzel ve akıllı bir kızdır. Kendisini dünyanın dört bir yanından gelen pehlivanlar istemektedir, ancak onun aklında Tavit vardır. Sokakta saz çalarak geçimlerini sağlayan âşıkları ücretle tutar, onları kendisinin methini yapmaları için Sason'a gönderir. Sason'a giden âşıklar Tavit'e Hantut'u överler. Tavit orada Hantut'a tutulur. Hantut'u almak için onun memleketine gider. Tavit'in Hantut'u almaya geldiğini duyan Kral Vaço-Maço'nun düşmanları ordularıyla onun şehrini kuşatırlar. Tavit onların ordularını bozguna uğratar. Sonunda Hantut'u alır, Sason'a gelirken yolu Ç'm'şkg Sultan'ın sarayının

yanından geçer. Sultan, Tavit'e sözünde durmadığı için onunla savaşmak ister. Tavit kabul eder. Hantut'la düğünlerinden sonra sözünü unuttur, bir süre sonra Ç'm'şkıg Sultan'la savaşmak için Ahlat'a gider, orada Sultan'ın kız kardeşi tarafından zehirli bir okla Tavit öldürülür. Onun ölüm haberini alan Hantut da kalenin en yüksek kulesine çıkarak kendisini aşağıya atar. Mher ve Armağan'ın ölümünden sonra bebek Tavit, Sason'da hiçbir kadının sütünü içmez. Çaresiz kalan Tzenov Hovan, Tavit'i Kurkıg Celali'ye teslim edip onu İsmil Hatun'a, Msr'a götürmesini söyler. Tavit'i alan İsmil Hatun onu kendi çocuğu Melik gibi yetiştirir. Tavit çok hızlı büyümektedir. Melik ve arkadaşlarının oynadıkları meydana gidip onları seyretmek, onlarla oynamak ister. Bir gün Melik ve arkadaşları meydana gürz yarışı yaparken Tavit, Melik'in gürzünü yakalar, tek eliyle çok uzağa fırlatır. Bunu gören Melik korkar, annesine bu çocuğun bir gün kendi sultanlığının sonunu getireceğini söyler. Sonunda Melik, Tavit'e tahammül edemez, onu amcalarının yanına, Sason'a gönderir. Onu götürecektir muhafızlara da yolda Tavit'i öldürmelerini tembihler. Tavit muhafızları öldürerek baba ocağına gelir. Amcası Tzenov Hovan şehirdeki herkese Tavit'i koyun, keçi çobanı yapacağını söyler. Şehrin sürüsünü Sason dağlarında otlatmaya götüren Tavit, oğlakları, kuzuları tanımadığından dağdaki bütün tavşanları, tilkileri, sansarları toplar, sürüye katar, şehre getirir. Ahali buna çok şaşırır. Daha sonra halk Tavit'e nahırı yayma işini verirler. Adet olduğu üzere nahırı Sason dağlarına otlatmaya götüren Tavit, büyük yırtıcıları tanımadığından kurtları, ayıları, aslanları, kaplanları nahıra katar, şehre getirir. Halk yırtıcı hayvanları görünce korkularından dışarı çıkamaz. Bu arada vahşi hayvanlar korkularından biri diğerine dokunamaz. Tavit bin bir zahmetle topladığı hayvanları serbest bırakır. Tavit çobanlık yaparken ineklerini çalan devleri takip eder, hepsini öldürür, Sason'dan çaldıkları hazineleri de halka dağıtır. Bu arada Tavit büyür, serpilir. Babası Mher'in yaptırdığı, fakat Msr Melik'i tarafından yıkılan manastırı yeniden inşa eder. Melik, Kolbaşı'yı çağırıp bir ordu toplamasını ve güçlenen Tavit'i mağlup etmesi için Sason'a gitmesini söyler. Tavit, Kolbaşı'nın ordusunu yener. Tavit, Msr Melik'ine haraç da ödemez. Melik'in gönderdiği adamların kimisini öldürür, kimisini döver, hakaret eder, Msr'a gönderir. Bunun üzerine Melik, dünyanın dört bir yanındaki müttefiklerine, Tavit'le yapacağı savaşta onun safında yer almaları çağırısında bulunur. Büyük bir ordu toplanır. Tavit ve Melik'in yaptıkları düelloda Tavit, Melik'i öldürür, ordusundaki askerleri de serbest bırakır. Tavit'in Melik'i yenmesi üzerine şöhreti her tarafa ulaşır. Tavit'in amcaları ona kız aramaya başlarlar. Neticede Ç'm'şkıg Sultan ile Tavit'in sözünü keserler. Haberini Gabudgoğ Kralı Vaço-Maço'nun kızı Hantut da alır. Hantut çok güzel ve akıllı bir kızdır. Kendisini dünyanın dört bir yanından gelen pehlivanlar istemektedir, ancak onun aklında Tavit vardır. Sokakta saz çalarak geçimlerini sağlayan âşıkları ücretle tutar, onları kendisinin methini yapmaları için Sason'a gönderir. Sason'a giden âşıklar Tavit'e Hantut'u överler. Tavit orada Hantut'a tutulur. Hantut'u almak için onun memleketine gider. Tavit'in Hantut'u almaya geldiğini duyan Kral Vaço-Maço'nun düşmanları ordularıyla onun şehrini kuşatırlar. Tavit onların ordularını bozguna uğratar. Sonunda Hantut'u alır, Sason'a gelirken yolu Ç'm'şkıg Sultan'ın sarayının yanından geçer. Sultan, Tavit'e sözünde durmadığı için onunla savaşmak ister. Tavit kabul eder. Hantut'la düğünlerinden sonra sözünü unuttur, bir süre sonra Ç'm'şkıg Sultan'la savaşmak için Ahlat'a gider, orada Sultan'ın kız kardeşi tarafından zehirli bir okla Tavit öldürülür. Onun ölüm haberini alan Hantut da kalenin en yüksek kulesine çıkarak kendisini aşağıya atar.

Tavit daha öldürülmeden önce Gürcistan'a gidip kırk yoldaşına kız arar, onları evlendirir. Gelirken de beraberinde genç bir Gürcü kızını Hantut'a hizmetçilik etsin diye getirir. Uzun yıllar evinden uzak düştüğü için oğlu Mher büyümüş, babasını aramaya çıkmıştır. Mher yolda yaşlı bir adam (Tavit) ve genç bir kızla karşılaşınca, kızı zorla yaşlı adamın elinden almaya kalkışır. Baba oğul savaşır, Tavit'in mendilini rüzgâr uçurur, Hantut'un odasına götürür. Hantut, Tavit'e bir şey oldu diye çok korkar, ovadan gelen sesleri duyar, oraya koşar, bakar ki oğlu Mher, babası Tavit'le dövüşüyor. Hantut, baba ile oğul olduklarını her ikisine söyler, oğlu kendisiyle dövüştüğü için Tavit, "Mher, ölümsüz olasın, ancak soyun kesik olsun!" diye beddua eder. Bunun üzerine Mher, Gabudgoğ'a gider. Tavit öldükten sonra Ç'm'şkıg Sultan Sasonluları tehdit eder, Keri Toros ve Tzenov Hovan, Mher'i getirtip Tavit'in silahlarıyla donatırlar, Mher Ç'm'şkıg Sultanı yenip babasının öcünü alır. Bir gün atıyla gezerken Mher, Kral Bacıg'ın şehrine gider, onun kızı Kohar ile evlenir.

Batı kralının üzerine hücum edip onu yener, sonra Sason'a dönüp Gosbad'ın dört torununu mağlup eder, eve döndüğünde karısı Kohar'ın ölmüş olduğunu görür, diyardan diyara gezer. Anne babasının mezarını ziyaret eder, onlardan yardım umar, onlar da yardım edemezler. Tanrı'nın melekleriyle savaşı, beddualı olduğundan toprak artık onu taşıyamaz olur, o da Van yakınlarındaki bir kayaya kılıcıyla vurur, içeri girer, kaybolur. Kaya da üzerine kapanır.

Kaynak: (Yılmaz, 2011)

7. Taşlaşmış Çoban ve Koyunları Efsanesi

1. Versiyonu

Bir gün hayvanlarını otlatan bir çoban çok susar. Çoban su bulmak için Allah'a dua eder. "Eğer su bulursam hayvanlarımdan kırkını kurban edeceğim" der. Ardından All u Teala onun suyu bulmasını sağlar. Koyunlarıyla birlikte susuzluğunu dindiren çoban, başından kırk tane bit çıkarır ve hayvan ismi belirtmediği için bu kırk biti kurban niyetine öldürür. Ancak inanışa göre, verdiği sözü hakkıyla yerine getirmediği için orada koyunlarıyla birlikte taşlaşır. Mereto Dağı'nın eteklerinde çoban ve kırk koyunun taşlaşmış suretinin yer aldığına inanılır.

Kaynak: Demir ve Duran Gültekin, 2022.

2. Versiyonu

Maratug'un yamaçlarında, sürüsüyle bir çoban, yaz sıcağından susadıklarından tepeye çıkarak kavalını hüzünlü hüzünlü çalar ve Maratug'dan kendilerine su bahşetmesini diler, karşılığında bir erkek keçi kurban etmeyi adar. Koca kayadan soğuk bir pınar fışkırarak çobanı ve sürüsünü ferahlatır. Çoban ve sürüsü susuzluklarını giderir ancak çoban sözünde durmaz. Maratug buna çok öfkelenerek çobanı, sürüyü ve pınarı taşlaştırır.

7. Yılan Pınarı Efsanesi

Surp Antania manastırının yakınlarında, Kürtlerin "Ganie maran" (yılan pınarı) dedikleri mucizevi bir pınar bulunmaktadır. Rivayete göre büyük yaralı bir yılan sürünerek bu suya girmiş, kısa bir süre sonra iyileşmiş olarak buradan çıkmış, eski derisinden sıyrılarak "şahmar"a dönüşmüş ve ormanda kaybolmuştur. Pınarın üzerinde pınarı suyunun toplandığı bir şapel vardır. Hastalar şifa bulmak için bu suya girer, mum yakar, günlük yakar ve dua ederler; eve dönerken yanlarına bu kutsal sudan alırlar.

Kaynak: <https://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/bitlis-vilayeti/sason/din/bayramlar.html>

8. Andok ve Maratug Efsanesi

Andok, Sason'un en yüksek dağıdır. Halk söylencesine göre, dağlar kralı Andok'un, Maratug'a gösterilen hürmete bozulup, onu kıskanarak Maratug'a meydan okumuş. Andok, şimşek kılıcıyla Maratug'un kafasında bir yarık açarak bugün bile durmakta olan geçidi yaratır. Bu nedenle de halk ona "iki kafalı Maratug" demeye başlar. Andok'un hamlesine karşılık olarak Maratug koca bir kaya parçası koparır ve onun göğsüne doğru fırlatarak onu yaralar. Yaranın bıraktığı ize halk Maratug'un sillesinin izi demektedir. Bu iz Andok ve Gepin dağlarının birleşme noktasında bulunur.

Kaynak: <https://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/bitlis-vilayeti/sason/din/bayramlar.html>

9. Mereto Efsanesi

1. Versiyonu: Sasonlu Ermeniler Tarafından Anlatılan

Büyük Tufan'da Nuh'un gemisi Mereto dağına çarparak delinir. Bunun üzerine Mereto da Nuh'a seslenerek yoluna devam etmesi gerektiğini ve Ararat dağının kendisinden daha yüksek olduğunu söyler. Çarpmanın etkisiyle gemide açılan deliği bir yılan kıvrılarak kapatır ve böylelikle Nuh'un gemisi Ararat dağına ulaşır.

Kaynak: Behcet Çiftçi/ www.sasun.org

2. Versiyonu: Sasonlu Müslümanlar Tarafından Anlatılan

Nuh'un gemisi, Mereto dağı yakınlarından geçerken dağ, Nuh'a Meleto şeklinde seslenir. O zamanki dilde *bana gel* anlamındadır. Mereto'nun bu seslenişini, Nuh'un gemisi cevapsız bırakır ve yoluna devam ederek Cudi dağına konur.

Kaynak: Behcet Çiftçi/ www.sasun.org

3. Versiyonu

Çok eskiden, Nuh peygamber zamanında Cenab-ı Allah, Cebrail (a.s) aracılığıyla ona tufan kopacağını, tüm dünyanın sular altında kalacağını söylüyor. Nuh peygamber herkese haber veriyor ancak kimse ona inanmıyor. Sonrasında Nuh peygamber bir gemi yapmış, gemi yüzmüş. Mereto dağına çıkmış gemiyle, fakat Mereto dağı sürekli yükseldiği için gemi orada sabit duramamış. Bunun üzerine Cudi dağına gidiyor. Cudi daha alçakta kaldığı için gemi onun üzerinde duruyor. Böylece tufandan kurtuluyor.

Kaynak: Demir ve Duran Gültekin, 2022.

10. Şeyh Bazid Efsanesi

Vakti zamanında rüyasında akrep sokması sonucu öleceğini gören Şeyh Bazid adlı Müslüman bir şahıs gerçekten akrep sokması yüzünden öleceğini düşünüp kaderinden kaçmak için dünyayı dolaşmaya başlamış. Mereto dağına vardığında yorgunluktan uykuya dalmış. Tam o esnada bir akrep gelip onu sokmuş ve hiç uyanmadan olduğu yerde hayatını kaybetmiş.

Kaynak: Çelik, 2016.